

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra sociální a kulturní antropologie

Motivace uživatelů ayahuascy v České republice

Ondřej Sahula

Bakalářská práce

2024

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Ondřej Sahula**
Osobní číslo: **H21449**
Studijní program: **B0314A250013 Sociální a kulturní antropologie**
Téma práce: **Motivace uživatelů ayahuascy v České republice**
Zadávající katedra: **Katedra sociální a kulturní antropologie**

Zásady pro vypracování

Bakalářská práce se bude analýzou motivací uživatelů ayahuascy v České republice. Na začátku práce bude představen šamanismus v celé jeho podobě v peruánské Amazonii, kde se rituálně užívá ayahuasca a odkud tento trend putuje do dalších částí světa. Situaci okolo rituálního užívání ayahuascy v České republice se výzkumník pokusí zmapovat pomocí rozhovorů s uživateli ayahuascy. V práci budou využity koncepty antropologie rituálů a náboženství a medicínské antropologie. Cílem práce bude na základě získaných dat zjistit, jaké jsou motivace uživatelů ayahuascy v České republice. Dále si práce klade za cíl zjistit, jaké byly příčiny, které je vedli k prvnímu užití ayahuascy, a jaké mělo užití důsledky na jejich život.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- Calvo, C. 2022. *Tři poloviny Ino Moxa a další amazonští čarodějové*. Praha: Dokořán.
- Cink, V. 2022. *Psychedelika a Psychonautika II*. Praha: Dybbuk.
- Furst, P. T. 1996. *Halucinogeny a kultura*. Praha: DharmaGaia, Máťa.
- Genep, A. van. 2018. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha: Portál.
- Horák, M. 2017. *Ayahuasca v České republice*. Dostupné z: <https://repositor.mendelu.cz/xmlui/handle/20.500.12698/1629> [10. 3. 2023].
- Hrešanová, E. 2012. Medicínská antropologie a její aplikace. In: Hirt, T. *Vybrané kapitoly aplikované sociální antropologie*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni. str. 211-236. Dostupné z: https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/16844/1/hirt-a-kol_2012_vybrane-kapitoly-z-aplikovane-socialni-antropologie.pdf [10. 3. 2023].
- Kuchař, J. 1998. *Ayahuasca aneb Tanec s bohy*. Praha: Eminent.
- Lamb, B. F. 1998. *Čaroděj z horní Amazonie: Příběh Manuela Córdoby-Riose*. Praha: Argo.
- Luna, L. E. 2002. *Vegetalismo: Šamanismus mezi mestickým obyvatelstvem peruánské Amazonie*. Praha: DharmaGaia.
- Metzner, R. 2018. *Ayahuasca jako lék: zkušenosti a léčení*. Olomouc: Fontána.
- Placht, O. (eds.) 2014. *El libro Mágico*. Praha: Torst.
- Soukup, V. 2020. *Medicínská antropologie jako součást antropologického diskurzu*. Dostupné z: https://journals.muni.cz/anthropologia_integra/article/view/12587/11439 [10. 3. 2023].
- Turner, V. 2004. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press.
- Villoldo, A. 2020. *Přechodové rituály: posvátná cesta ke zralosti*. Praha: Maitrea.

Vedoucí bakalářské práce: **doc. PhDr. Oldřich Kašpar, CSc.**
Katedra sociální a kulturní antropologie

Datum zadání bakalářské práce: **30. března 2023**
Termín odevzdání bakalářské práce: **30. března 2024**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

PhDr. Tomáš Boukal, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2023

Prohlašuji:

Práci s názvem *Motivace uživatelů ayahuascy v České republice* jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Prosetíně 30. 3. 2024

Sahula Ondřej

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl v první řadě poděkovat vedoucímu práce doc. PhDr. Oldřichu Kašparovi, CSc. za jeho velmi cenné rady, ochotu a trpělivost po celou dobu. Dále pak své rodině a přítelkyni za podporu a pomoc při práci.

V neposlední řadě bych chtěl poděkovat i všem informantům, kteří se podíleli na práci za vstřícnost a nápomocnost při realizování výzkumu.

Název

Motivace uživatelů ayahuascy v České republice

Anotace

Tématem bakalářské práce je analýza motivací uživatelů ayahuascy v České republice. Cílem práce je zmapovat motivace českých uživatelů ayahuascy, zároveň zjistit, jaká měla její konzumace dopad na život jedinců, a zdali by se dala implementovat do západní medicíny. Práce se opírá o data získaná během rozhovorů s informanty. Teoretickým východiskem jsou koncepty antropologie náboženství a medicínské antropologie.

Klíčová slova

Ayahuasca, motivace, zkušenost Čechů s ayahuascou, šamanismus, peruánská Amazonie, přechodové rituály

Title

Motivation of Ayahuasca Users in the Czech Republic

Annotation

The topic of the bachelor thesis is the analysis of motivations of ayahuasca users in the Czech Republic. The aim of the thesis is to map the motivations of Czech users of ayahuasca, to find out what impact its use has had on the lives of individuals and whether it could be implemented in Western medicine. The thesis is based on data collected during interviews with informants. The theoretical basis is the concepts of anthropology of religion and medical anthropology.

Key words

Ayahuasca, motivation, Czech experience with ayahuasca, shamanism, Peruvian Amazonia, rites of passage

Obsah

Úvod.....	8
1. Metodologie	10
1.1 Cíle výzkumu a výzkumné otázky.....	10
1.3 Průběh výzkumu	11
1.4 Představení informantů	12
1.5 Etika výzkumu	13
1.6 Sebereflexe	14
2. Teoretická část.....	15
2.1 Antropologie náboženství.....	15
2.2 Medicínská antropologie	20
2.3 Čeští uživatelé ayahuascy	24
2.4 Šamanismus v peruánské Amazonii.....	26
2.4.1 Šamanismus	27
2.4.2 Hlavní charakteristiky amazonského kmenového šamanismu	28
2.4.3 Ayahuasca	29
2.4.4 Rostliny-učitelky.....	30
2.4.5 Šamanská iniciace.....	31
2.4.6 Svět duchů.....	32
2.4.7 Dary duchů.....	33
2.4.8 Léčba nemocí.....	35
2.4.9 Křesťanství	36
3. Praktická část	38
3.1 Počet ceremonií	38
3.2 Globalizace ayahuascy	39
3.3 Motivace	40
3.4 Využití ayahuascy v západní medicíně.....	42
3.5 Dopady užití ayahuascy na život uživatelů	45
3.5.1 Ayahuascová ceremonie jako přechodový rituál.....	48
4. Závěr.....	50
Zdroje	53

Úvod

Tématem předkládané bakalářské práce je analýza motivací uživatelů ayahuascy v České republice. Toto téma jsem si zvolil, protože v posledních letech dochází ke stále větší „globalizaci ayahuascy“ a tzv. šamanský turismus roste na popularitě. Tomuto fenoménu je v práci také věnován prostor.

Cílem práce je zmapovat motivace českých uživatelů ayahuascy, zároveň zjistit, jaká měla její konzumace dopad na život jedince, a zdali by se ayahuasca dala implementovat do západní medicíny, popřípadě jakého odvětví.

K dosažení již zmíněného cíle výzkumu byla využita metoda polostrukturovaných rozhovorů.

Využitými teoretickými koncepty v práci jsou antropologie náboženství a medicínská antropologie. V oblasti antropologie náboženství se práce opírá zejména o teorii přechodových rituálů tak, jak ji představil Arnold van Gennep a Victor Turner. V oboru medicínské antropologie je odkazováno zejména na poznatky Ralpa Metznara, Miroslava Horáka a zmíněn je i výzkum Národního ústavu duševního zdraví.

V první kapitole je popsána metodologie výzkumu. Nejprve jsou představeny výzkumné cíle a výzkumné otázky, poté metody, jež byly využity pro sběr dat, dále je nastíněno, jak výzkum probíhal, představí se informanti a etika a na závěr je popsána sebereflexe výzkumu.

V druhé kapitole jsou rozebrány již výše zmíněné teoretické koncepty. Nejsou zde opomenuty ani práce zabývající se českými uživateli ayahuascy, konkrétně výzkumy Sylvie Abbasové, Veroniky Kavenské a Miroslava Horáka. V této kapitole je představen i šamanismus v peruánské Amazonii v celé jeho podobě (více viz 2.4).

Ve třetí kapitole jsou prezentovány výsledky výzkumného šetření. Důraz je zde kladen zejména na zodpovězení výzkumných otázek. Dále je uvedeno, kolika ceremonií se každý informant (cca) zúčastnil, a zdali je podstoupil v České

republike nebo v Jižní Americe, jejich názor na „globalizaci ayahuascy a také, jaké jsou jejich motivace k dalšímu užívání rostliny¹.

¹ Ayahuascy

1. Metodologie

1.1 Cíle výzkumu a výzkumné otázky

Práce si klade za cíl analyzovat motivace českých uživatelů ayahuascy před prvním užitím a popřípadě proč v konzumaci pokračují, dále zjistit, jaké mělo užití rostliny důsledky na jejich život, a zdali by se ayahuasca dala využít v západní medicíně. Z důvodu stále kriminalizace psychedelických látek v České republice může být takovým nadneseným cílem osvěta v české společnosti, co se týká psychedelických látek, zejména tedy ayahuascy.

Dále mě zajímá, kolika ceremonií se informanti (cca) zúčastnili, a kde je podstoupili. V důsledku čím dál větší „globalizace ayahuascy“ v posledních letech věnuji pozornost i jejich názoru na tento fenomén, a zdali ho vnímají kladně nebo záporně.

Výzkumné otázky jsou celkem tři:

1. Jaké jsou motivace českých uživatelů ayahuascy?
2. Má ayahuasca využití v západní medicíně, popřípadě jaké?
3. Jaké mělo užití ayahuascy dopad na život informantů?²

1.2 Metody sběru dat

Pro svůj výzkum jsem zvolil kvalitativní metodu sběru dat, a to formální polostrukturovaný (polostandardizovaný) rozhovor. Tento postup jsem si vybral, protože dostatečně pokrývá mé výzkumné cíle. V práci jsou citace z rozhovorů označeny uvozovkami a kurzívou.

„V kvalitativním rozhovoru nám tedy jde o to, *porozumět perspektivě dotazovaných a významům, které přikládají žitému světu*. Nenasloucháme pouze obsahu, ale pozorně sledujeme také formu: slova, které náš protějšek volí; rytmus

² Touto otázkou je myšleno, zdali užitím ayahuascy změnili svoje životní priority, svůj náhled na život, svoje okolí (kamarády, popřípadě i práci).

řeči a její hlasitost; stylistické prostředky, jež se v řeči objevují (metafory, majestátní plurál, řečnické otázky atd.); uspořádání vyprávění apod.“ (Zandlová 2019: 318) a gesta a mimiku.

V rámci svého bádání jsem provedl celkem pět rozhovorů s tím, že jeden rozhovor byl se dvěma informanty současně a dva rozhovory proběhly online skrze hovor v aplikaci Messenger. Jejich délka je v rozsahu od patnácti minut až po jednu hodinu a deset minut.

Metodu polostandardizovaného rozhovoru jsem zvolil, protože můj výzkumný vzorek byl relativně homogenní. Všechny mé informanty spojovalo užití ayahuascy alespoň jednou v životě. Také jsem měl již od začátku výzkumu jasně definovaný výzkumný problém a věděl jsem, na co přesně se chci v rozhovorech zaměřovat. Zároveň výzkumné téma je pro každého tak individuální, že ničím jiným, než právě rozhovorem se k jádru věci lépe dostat nejde (Zandlová 2019: 323).

Nejdříve jsem si připravil částečnou osnovu rozhovoru, v níž jsem si vytyčil hlavní otázky, na něž musí přijít v průběhu dotazování řeč. Dále tyto otázky byly seřazeny tak, aby rozhovor plynul od nenáročných až k velmi obsáhlým dotazům, díky kterým jsem mohl proniknout až k samotnému jádru zkoumaného problému. Každý rozhovor jsem nechal víceméně plynout samovolně a dával jsem informantům velký prostor pro zodpovězení jejich prožitků a popřípadě se doptával na dané věci. Jazykové vyjadřování v zásadě nebylo z mé strany odborné, a tak jsem se ani jednou nesetkal s nepochopením informanta na jakýkoliv můj dotaz (Zandlová 2019: 322-324).

1.3 Průběh výzkumu

Výzkum trval bezmála čtvrt roku. Začal tím, že jsem do jedné nejmenované Facebookové skupiny napsal status, zdali by někdo z uživatelů neměl zájem participovat na výzkumu. K mému překvapení se během několika dní ozval dostatečný počet lidí, kteří se chtěli podělit o svoje zážitky. Poté následovala domluva s jednotlivými informanty na provedení rozhovoru. Těm jsem poskytl

možnost osobního nebo online rozhovoru. Dva informanti vyjádřili zájem o rozhovor vedený online formou a se zbylými jsem provedl osobní. Jeden online rozhovor proběhl z domova u druhého se vyskytl nemalý problém³ a u osobních jsem vždy za svými informanty cestoval. Dva byly u informantů doma a jeden se uskutečnil v kavárně.

1.4 Představení informantů

Jak jsem již psal výše, všechny mé informanty spojuje užití ayahuascy alespoň jednou v životě. Z důvodu udržení jejich anonymity jsou v práci označeni písmeny A-F. Pro účely práce je zachováno pouze pohlaví, věk, nejvyšší dosažené vzdělání a stávající pracovní pozice.

Informantka A:

- Věk: 34 let
- Nejvyšší dosažené vzdělání: vysokoškolské
- Pracovní pozice: obchodní zástupce

Informant B:

- Věk: 47 let
- Nejvyšší dosažené vzdělání: střední
- Pracovní pozice: stavitel ve firmě

Informantka C:

- Věk: 53 let
- Nejvyšší dosažené vzdělání: vysokoškolské
- Pracovní pozice: medicína (myšleno léčba lidí alternativními medicínami)

Informantka D:

- Věk: 42 let

³ Viz 1.6

- Nejvyšší dosažené vzdělání: vyšší odborné
- Pracovní pozice: terapeutka

Informantka E:

- Věk: nechce se ztotožňovat s žádným číslem.
- Nejvyšší dosažené vzdělání: střední s maturitou
- Pracovní pozice: floristka, malba obrazů, konání terapií a ceremonií

Informant F:

- Věk: 27 let
- Nejvyšší dosažené vzdělání: bakalářské
- Pracovní pozice: údržba zahrad, malba obrazů, konání terapií a ceremonií

1.5 Etika výzkumu

„Nařízení vlády č. 463/2013 Sb., O seznamech návykových látek. Dle judikátu Nejvyššího soudu ze dne 13. 3. 2014, spisová značka: Tpjn 301/2013, publikovaného pod č. 15/2014 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, Trestní část, není dovoleno držet více než 0,60 g DMT v práškové nebo krystalické formě a 0,5 litru ayahuasky. Držení tohoto „většího množství než malého“ je jen přestupek. Jakákoliv manipulace s touto látkou, respektive přípravkem, tedy i jejich předání či prodání, a to bez omezení množstvím, je považováno za trestný čin (viz Trestní zákoník 40/2009 Sb., § 283–287). Držení nebo pěstování rostlin obsahujících DMT v malém množství je zakázáno dle zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, § 30/1 j, k pod trestem až do výše 15 000 Kč“ (Psychedelika 2020).

Z důvodu této legislativy v České republice jsou všichni mí informanti v práci anonymizováni, až na několik základních údajů uvedených v předešlé podkapitole, tak aby nemohlo dojít k jakémukoliv úniku jejich dat.

Před zahájením každého rozhovoru jsem všechny informanty důkladně seznámil s mým výzkumem, jaké jsou mé cíle, proč ho dělám, jaká bude jejich role v něm a jak bude naloženo s jejich daty a také jsem jim sdělil, že kdykoliv se mohou

svobodně rozhodnout z něj odstoupit. Se všemi jsem si informovaný souhlas předal pouze ústně, kdy sami jasně deklarovali souhlas s účastí na výzkumu a s podmínkami participace (Šťovičková Jantulová, Zandlová 2019: 70-73).

1.6 Sebereflexe

Mou největší obavou před zahájením výzkumu byl strach z nedostatku informantů, protože v mém okolí jsem neznal nikoho, kdo by měl s ayahuascou zkušenost. Tato nejistota však hned opadla po napsání do Facebookové skupiny, kdy se projevil velký zájem lidí o spolupráci na mém výzkumu.

Se všemi informanty jsem navázal, řekl bych, až neformální vztah a ani na jedné straně nedošlo k žádnému nepochopení. Každý rozhovor byl z obou stran velice příjemný a spíše se jednalo o sdílení zážitků než o nějaké „dolování“ informací. Jediný větší problém, který při výzkumu nastal, byl, když jsem při přepisu jednoho z rozhovorů, jež proběhl online, zjistil, že nahrávka je velmi nekvalitní a nedá se použít. Kontaktoval jsem tedy daného informanta, zda by bylo možné nahrát rozhovor znovu. Ten i přes to, že v tu dobu byl na cestě v zahraničí, mi vyšel vstříc a v pořádku jsme ho znovu nahráli.

Celý výzkum proběhl bez jakýchkoliv větších problémů, a proto je velmi kvalitní.

2. Teoretická část

2.1 Antropologie náboženství

Antropologie náboženství se zabývá studiem náboženských systémů v čase a prostoru. Z antropologické perspektivy náboženství determinuje sdílený způsob myšlení a jednání příslušníků určité kultury a ovlivňuje fungování sociálního řádu. V tradičních společnostech představovalo významný nástroj sociální kontroly a aktivně utvářelo morálku. Antropologie při zkoumání náboženských systémů neřeší míru jejich věrohodnosti. Cílem studia je, jak náboženská víra a s ní spjaté instituce, symboly, rituály a obřady formují lidské motivace a postoje, utvářejí sociální řád a přispívají k udržování skupinové identity. To není omezeno pouze na víru v duchovní bytosti, ale zahrnuty jsou do ní všechny jevy a procesy, které příslušníci zkoumané kultury považují za posvátné, tajemné a nevysvětlitelné, jako jsou například: magie, totemismus, čarodějnictví, kletby a tak dále (Eriksen 2008: 255-257, Pals 2021: 29-32, Soukup 2009: 141-145).

Fenoménem náboženství se již zabývali první antropologové. Sir Edward Burnett Tylor ve svém díle *Primitive Culture* (Primitivní kultura) představil tři stádia sociální evoluce: animismus → polyteismus → monoteismus. Lidé nejprve věří v existenci duchů, poté ve více božstev najednou a nakonec v jednoho boha. Také v tomto díle vymezil minimální definici náboženství. „Zdá se, že je výhodnější stanovit za minimální definici náboženství víru v duchovní bytosti“ (Tylor 1871: 424). Zde přichází na řadu otázka. Je-li opravdu existence duchovních bytostí nutná pro náboženství, nemůžeme tím pádem za náboženství označit například buddhismus, i když se v něm posvátno nachází. Na Tylora navazuje jeho žák Sir James George Frazer. Stejně jako jeho učitel byl velmi silně ovlivněn evolucionistickou teorií. A sám představil tři stádia sociální evoluce: magie → náboženství → věda. Frazer tvrdí, že magie přechází v náboženství, když se ukáže, že kouzla a magie nesplňují, co se od nich očekává. Lidé poté hledají pomoc u duchovních bytostí. V momentu, kdy zjistí, že ani náboženství nepomáhá, se obracejí k vědě. Věda a magie se zakládají na víře ve využívání přírodních zákonů

a náboženství je založeno na víře v duchy. Dále Frazer rozděluje magii na imitativní (magie založená na podobnosti např. rituál přivolání deště) a na kontaktní (magie založená na doteku např. haitské voodoo). Společně se pak jedná o sympatetickou magii. Všechny tyto teze uvedl ve své nejslavnější knize *Zlatá ratolest* (Bowie 2008: 25-26, Pals 2021: 36-62).

Dalším významným badatelem, který se zabýval studiem náboženství je americký kulturní antropolog Clifford James Geertz, jenž je představitelem interpretativní antropologie. V díle *Interpretace kultur* popisuje náboženství takto: „1) systémem symbolů, které 2) v lidech ustavují silné, pronikavé a dlouhotrvající nálady a motivace tím, že 3) formulují pojmy obecného řádu bytí a 4) obdařují tyto pojmy takovým nádechem skutečnosti, že 5) se tyto nálady a motivace zdají jedinečně realistické“ (Geertz 2000: 107). Výraz symbol zde vyjadřuje přímo jeho význam. Je to hmatatelné vyjádření myšlenek, abstrakce ze zkušenosti zachované ve vnímatelné podobě, konkrétní ztělesnění myšlenek, postojů, soudů, tužeb nebo věr. Posvátné symboly utváří v lidech základní rys, charakter a podobu jejich života, jejich morální a estetický styl a náladu a jejich světový názor (Geertz 2000: 105-108). Podle Geertze bychom tak měli zkoumat to, jaký význam má náboženství pro lidi, jak ovlivňuje jejich vnímání světa a lidské existence a co pro ně znamená.

Jak jsem již zmínil výše, antropologie náboženství se zabývá i studiem rituálů. „Rituál je definován jako sociální aspekt náboženství. Pokud definujeme náboženství jako systém představ o nadpřirozeném a posvátném, o životě po smrti a tak dále (se zřejmými politickými důsledky), potom jsou rituály společenské procesy, jež dávají těmto představám konkrétní výraz. Velmi obecně řečeno, můžeme předpokládat, že rituály jsou veřejné události svázané pravidly, jež tím či oním způsobem tematizují vztah mezi pozemským a duchovním světem“ (Eriksen 2008: 263). Typů rituálů je celá řada: iniciační, náboženské, léčebné, válečné atd.

Ve své práci se však budu zabývat zejména rituály přechodovými, které zkoumal folklorista a etnograf Arnold van Gennep. Svě teze představil v knize *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Van Gennep přechodové rituály klasifikuje takto: „... neboť jsem se snažil seskupit všechny obřadní sekvence, které

provázejí přechod od jedné situace k jiné a z jednoho světa (kosmického nebo společenského) do jiného. Vzhledem k významu těchto přechodů považují za oprávněné rozlišovat zvláštní kategorii *přechodových rituálů*, které se při rozboru dělí na *rituály odluky*, *rituály pomezí* a *rituály sloučení*. Tyto tři vedlejší kategorie nebývají u téže populace ani v témže souboru obřadů rovnoměrně rozvinuté ... Obsahuje-li tedy úplné schéma přechodových rituálů teoreticky rituály *preliminární* (odloučení), *prahové* (pomezí) a *postliminální* (sloučení, přijetí), v praxi tyto tři skupiny nebývají zdaleka vždy stejně důležité nebo propracované“ (van Gennep 2018: 18). Rozdělil tak přechodové rituály na tři fáze. V první fázi se daný člen komunity nachází v odloučení a provádějí se obřady symbolizující nějaké oddělení: např. „U indických Todů vypadá sekvence rituálů vztahujících se k těhotenství a k porodu takto – 1. těhotná žena nesmí vstoupit na posvátná místa ani do vesnic; 2. v pátém měsíci se koná obřad „vesnici opouštíme“ – žena musí žít ve zvláštní chýši; rituálně je oddělena od výroby a zpracování mléka, které je osou společenského života Todů a je považované za posvátné ...“ (van Gennep 2018: 42). Ve druhé fázi se nachází na tzv. pomezí, kdy není v předešlém a ani v nadcházejícím stavu. „V moderním Paňdžábu trvá období pomezí (nečistoty) matky a dítěte deset dnů u brahmánů, dvanáct dnů u kšatrijů, patnáct u vajšiů a třicet u šúdrů, tedy nepřímě úměrně vzhledem k „čistotě“ kasty. Ale odloučení v domě trvá čtyřicet dnů, během nichž žena a dítě projdou řadou obřadů, jejichž hlavním rituálem je koupel a cílem je zjevně postupně matku znovu začlenit do společenství rodiny, daného pohlaví a obecné společnosti“ (van Gennep 2018: 53). V poslední třetí fázi je člen znovu přijat a začleněn do společnosti. „Nakonec přichází náboženský obřad (tam, kde se věří v Daramulun atd.) a zejména zvláštní mrzačení, které se u různých kmenů liší (nařezává se penis nebo se vyrazí jeden zub atd.) a jímž se novic navždy stává stejný jako dospělí příslušníci klanu. Někdy se iniciace provádí najednou, jindy po etapách. Tam, kde novice považují za mrtvého, je vzkříšen a učí ho žít, ale jinak než v dětství“ (van Gennep 2018: 68). Všechny tyto tři fáze se nenacházejí pouze u obřadů spojených s těhotenstvím, porodem a iniciací ale i u rituálů spojených se zásnubou a svatbou a pohřebními obřady. Van Gennep rozdělil přechodové rituály i na každoroční (oslavy konce a začátku nového roku), sezónní (obřady spojené

s letním a zimním slunovratem a jarní a podzimní rovnodenností), měsíční (obřady podle fází Měsíce) a každodenní (například obřady, které mají zajistit denní běh Slunce) (van Gennep 2018: 148-151).

Na myšlenky Arnolda van Gennepa navázal skotský antropolog Victor Turner. Zejména se zaměřil na druhou fázi přechodového rituálu, tedy na pomezí. Pro tuto fázi Turner použil označení liminarita (prahovost). „Rysy liminarity nebo liminární osoby („člověka na prahu“) jsou nutně nejasné, protože toto postavení a tato osoba se vymykají nebo vydávají ze sítě klasifikací, které za normálních okolností stavy a postavení umisťují v kulturním prostoru. Liminární osoby nejsou ani tady ani tam, nacházejí se mezi postaveními určenými a uspořádanými zákony, zvyklostmi, konvencemi a obřady. Jejich nejasné a neurčité rysy jsou v mnoha společnostech, jež ritualizují společenské a kulturní přechody, vyjádřeny rozličnými symboly. Liminarita je tedy často přirovnávána ke smrti, pobytu v lůně, k neviditelnosti, k temnotě, bisexualitě, k divočině nebo k zatmění Slunce či Měsíce“ (Turner 2004: 96). Osoby nacházející se ve fázi liminarity jsou tedy absolutně vyčleněny z dané společnosti, nenáleží jim žádný majetek, postavení a ani nemají místo v příbuzenském systému. Mezi lidmi, jež jsou taky v této fázi zpravidla vznikne velmi silné přátelství a rovnostářství. Podstupují řadu testů a zkoušek, které je mají připravit na výzvy spojené s novým životním postavením (Turner 2004: 96-97). Liminární jevy mísí poniženost s posvátností a stejnorodost s přátelstvím. Turner hovoří: „Je to jako by tu existovaly dva hlavní „modely“ lidských vztahů, které stojí vedle sebe a střídají se. Podle prvního modelu je společnost strukturovaným, diferencovaným a často hierarchickým systémem politicko-právně-hospodářských pozic, které mají různé druhy hodnocení a rozdělují lidi podle kritéria „více“ nebo „méně“. Druhý model, který se rozpoznatelně vynořuje v liminárním období, představuje společnost jako nestrukturovaný nebo rudimentárně strukturovaný a relativně nediferencovaný *comitatus*, skupinu nebo dokonce společenství jedinců, jež jsou si rovni, kteří se společně podřizují obecné autoritě z hlediska rituálu“ (Turner 2004: 97). Turner tímto společnost rozděluje na dva modely, kdy v prvním má každé své místo, postavení, majetek a tak dále. Je to struktura. V druhém období jsou všechny tyto

pozice smazány a lidé, kteří se v něm nacházejí nikam nepatří a jsou si rovni. Jde o anti-strukturu. Společnost se tak dělí na strukturu a anti-strukturu. Lidé, jež se nacházejí v liminární fázi tvoří tzv. *communitas*, tedy anti-strukturu. Turner rozděluje *communitas* na různé formy. Spontánní či existenciální *communitas* jsou neplánovaná a spontánní a často můžou vznikat mezi cizinci, kteří se dostanou společně do krizové situace, nebo kolektivně řeší nějaký problém. Za existenciální *communitas* bychom mohli považovat hippies. Další formou jsou normativní *communitas*, kde mezi členy panuje velmi rovnostářský model příbuzenství, ale aby vzkvétala, tak potřebuje stupeň institucionální podpory (např. iniciační rituály), nachází se tedy už v oblasti struktury. Ideologická *communitas* potřebuje již nějaká formulovaná pravidla a opatření, jež upravují, jak by lidé měli žít ve vzájemném souladu. Stejně jako normativní *communitas* vzniká ve složitě strukturovaných společnostech. Ideologické *communitas* tvořil například františkánský řád ve středověku (Turner 2004: 129-137).

Alberto Villoldo, americký antropolog a psycholog, jenž se učil léčivé praktiky šamanů v Amazonii a Andách po více než 25 let. Ve své knize *Přechodové rituály: Posvátná cesta ke zralosti* představuje, jak nejlépe čelit fyzickým a emočním problémům. Podle Villoldo „spočívá v podstoupení posvátné iniciace, která vede ke smrti starého já, znovuzrození a k iluminaci – k naplnění světlem“ (Villoldo 2020: ix-x). Zmiňuje zde sedm životních přechodů (iniciací), během kterých podstupujeme tento přechodový rituál „... jsou jimi zrození, iniciace do mužství nebo ženství, první láska, vstup do manželství, rodičovství, moudrost a smrt. Aby se pro nás tyto přechody staly iniciacemi, je třeba, abychom se postavili svým „vnitřním démonům“, porazili je, pochopili svoje sepětí se stvořením a abychom přijali svoji povinnost, kterou jako strážci všeho života máme“ (Villoldo 2020: xi). Pokud se tedy na cestu iniciace vydáme, iluminace pro nás znamená kompletní léčení. Iluminaci přirovnává ke křesťanskému konceptu milosti. K tomu, abychom dosáhli naplnění světlem, nám právě může pomoci šamanská léčba (Villoldo 2020: ix-xii).

2.2 Medicínská antropologie

„Za ideové zdroje medicínské antropologie je možné označit antropologické výzkumy evoluce a adaptace, etnografické výzkumy orientované na nativní medicínské praktiky, studium etnopsychiatrických jevů v transkulturní perspektivě a antropologické práce věnované mezinárodnímu zdravotnictví. Při studiu medicínských znalostí a postupů mimoevropských kultur antropologové registrovali nejen existenci svébytných „etnomedicín“⁴ a nativních klasifikačních soustav domorodých nemocí, ale také jejich sepětí s místní magií, rituály, čarodějnictvím a náboženstvím“ (Soukup 2020: 20). Medicínská antropologie se obecně zabývá oblastí zdraví a nemoci. Studuje lidské chování a prožívání, které ovlivňuje lidské zdraví, nemoc a zdravotní péči. Zajímá se nejen o nemocné, ale i o léčitele a jejich vzájemný vztah. Předmětem medicínské antropologie je jak studium zdravotních problémů lidí, tak významů nemocí a jejich příčin. Zejména je kladen důraz na biokulturní a ekologické faktory, jež ovlivňují lidské zdraví, kvalitu života, vznik a šíření nemocí, jejich prevenci a léčbu, včetně využití alternativních medicínských systémů. Medicínští antropologové se snaží popsat, analyzovat a interpretovat péči o lidské zdraví v širších historických, sociálních, ekologických, náboženských, ekonomických a politických souvislostech. Zpravidla věnují pozornost širokému spektru faktorů, které mají vliv na lidské zdraví a kvalitu života, jako je životní prostředí, sociální vztahy, sociokulturní instituce, sdílené hodnoty, normy a ideje a vlivu globalizace, modernizace a ekonomické integrace na proměny současného světa. Tradiční medicínská antropologie v 50. až 70. letech minulého století studovala hlavně etnomedicínu nativních společností a západní biomedicína⁵ byla pouze vnímána jako jeden z možných přístupů k lidskému zdraví (Hrešanová 2012: 211-219, Soukup 2020: 20-21).

⁴ „Jakýkoliv systém vztahující se ke zdraví a nemoci napříč různými kulturami, původně se vztahoval k nezápadním zdravotním systémům“ (Hrešanová 2012: 232).

⁵ „Systém zdravotní péče a lékařství, který dominuje v euroamerickém kontinentu; klasická západní medicína“ (Hrešanová 2012: 232).

Raplh Metzner je psychoterapeut a profesor v California Institute of Integral Studies v San Francisku. V knize *Ayahuasca jako lék: zkušenosti a léčení* přináší podrobné zkoumání chemických, biologických, psychologických a empirických dimenzí ayahuascy. Je zde zařazeno více než 20 nezprostředkovaných zpráv od lidí, kteří se zúčastnili ayahuascových rituálů a prošli zásadními životními změnami. Podrobně popisuje, jak v mozku a těle funguje sofistikovaný psychoaktivní distribuční systém, a jaké jsou účinky tohoto mocného halucinogenu (Metzner 2018: 9-15). Autor si v závěru pokládá tři otázky a snaží se na ně odpovědět: „(1) Jak nejúčelněji a nejvhodněji využít ayahuascu v rámci západní medicíny a psychologie? (2) Jaký světový názor nebo kosmologie se objevují v šamanských ayahuascových vizích, a jak se liší od moderního západního pohledu na svět? (3) Jaký je význam vzkříšení zájmu o etheogenní šamanismus v této konkrétní podobě z pohledu historie západní civilizace?“ (Metzner 2018: 307). V rámci svojí práce se chci nejvíce zabývat odpovědí na první otázku. Požívání ayahuascy je pro tradiční amazonské léčitelství něco jako základní léčivý prostředek na všechny choroby. Ayahuasca je považována za všelék, ale i za učitele, který ukazuje, jaké další rostliny by mohly být k léčbě vhodné. Na začátku dvacátého století byl odvar z liány úspěšně využíván k léčbě Parkinsonovy choroby. Výzkum Groba, Mckenny, Callawaye a jejich kolegů vedený v brazilské ayahuascové církvi UDV poukázal na využití rituální konzumace ayahuascy v oboru psychologie, kdy byly sledovány rozdíly v osobnostních projevech dlouhodobých uživatelů ayahuascy a těch, kdo ayahuascu nikdy neužívali. Změny v chování byly například pozorovány u omezení alkoholu a drog, více zodpovědnosti a důvěryhodnosti a tak dále. Liána ovlivňuje i neuropsychologické funkce. Její uživatelé vykazovali lepší výsledky při testech krátkodobé paměti (Metzner 2018: 308-309). „Mnohé z příběhů v této knize i jinde v literatuře potvrzují představu, že lidé pod vlivem ayahuascy jsou schopni lépe chápat a rozumět sobě samým, jasněji přemýšlet o svých vztazích, podstatě vesmíru a svém místě v něm“ (Metzner 2018: 309). S léčivou silou ayahuascy je spojováno zvracení. Toto zvracení můžeme považovat za tělesnou i duševní očistu od všech nečistot, jako mohou být po užívání prášků, alkoholu a drog, ale i pocitech viny, studu z traumatizujícího zneužívání, zbytku emociálních svazků a další.

Z důvodu této očisty, která se projevuje při každém rituálu se Metzner domnívá, že ayahuasca by se dala nejučinněji využít v západní medicíně zejména v oblasti alkoholismu a drogových závislostí. Tuto hypotézu podporuje výzkum v již zmíněné brazilské ayahuascové církvi UDV, jež ukázal velmi významný pokles alkoholismu a drogové závislosti mezi dlouhodobými členy církve. Avšak léčba se nevztahuje pouze na rituální užívání ayahuascy, jednotliví členové jsou součástí nějaké skupiny, která po dobu intenzivní kúry poskytuje trvalou podporu. S tímto je spojena i manuální práce léčených (Metzner 2018: 309-312).

Miroslav Horák, český badatel působící na Mendelově univerzitě v Brně na fakultě regionálního rozvoje a mezinárodních studií, se zabývá v díle *Dům kde se zpívá: Rehabilitace drogově závislých tradiční domorodou medicínou peruánské Amazonie* léčbou drogově závislých domorodou medicínou v rehabilitačním centru Takiwasi nacházející se na okraji severoperuánského města Tarapota. Na základě komunitního modelu funguje již více než dvacet let, a jsou v něm kombinovány psychoterapeutické postupy s tradičními léčitelstvími technikami, včetně rituální konzumace ayahuascy. Extrakt z ní je považován za medicínu (Horák 2023: 11-12). Během ayahuascové ceremonie dochází u intoxikovaných ke zbourání bariér ega (smrti ega) a právě tehdy se dostavuje terapeutický efekt, při kterém pacienti přehodnocují své hodnoty a mohou se dostat až k jádru jejich problémů (Horák 2023: 153-154). Horák klade velký důraz na smysl rituálu, který je s užíváním ayahuascy neodmyslitelně spjatý. Zmiňuje, že klinický výzkum má řadu svých nedostatků, a proto by nemělo být opomíjeno tradiční užívání skrze rituál s odborníkem, tedy šamanem (Horák 2023: 155). V posledních deseti letech je úspěšnost léčby v centru Takiwasi 70 %, čímž tento rehabilitační program s využitím ayahuascy může kvalitou konkurovat jiným terapeutickým přístupům, jež jsou založeny na totální abstinenci a substituci (Horák 2023: 156).

Jan Rostlinka je český vegetalista, který v roce 2008 odcestoval do Amazonie, kde se od šamanů učil tradiční medicíně. Podstoupil řadu dlouholetých diet a za pomoci velmi zkušených léčitelů si osvojoval praktiky, jak pomáhat a léčit ostatní. Vytvořil projekt Feather Crown (Výprava do Amazonie) a v roce 2019

založil centrum na hranicích národního parku Llanganates u posvátné řeky Pia-túa (Ekvádor), kam se každý může jet léčit pomocí tradiční amazonské medicíny s ayahuascou (Jan Rostlinka: O mně). V rámci svého blogu informuje čtenáře o ayahuasce, šamanismu, léčení s rostlinami a Amazonii. V blogu *Ayahuasca a rychlé vyléčení* se zabývá léčivou terapií pomocí ayahuascy. „Mnoho lidí potvrdilo, že jim Ayahuasca dala během jednoho sezení více, než jim daly jiné formy terapií za celý rok“ (Rostlinka 2020). Zmiňuje zde, že ačkoliv se člověk může díky ayahuasce zbavit všech svých problémů, nesmí se to s medicínou tzv. přepálit. V Amazonii, ale i jinde ve světě se můžeme setkat s lidmi, které zajímají pouze peníze, proto vám tak mohou dát více medicíny v kratším časovém úseku, než je pro tělo vhodné a ayahuascu často kombinují s dalšími silnými rostlinami, jako je durman, kaktus San Pedro, s žabími jedy Kambo a Bufo Alvarius a tak dále. Ne všem lidem mohou být tyto kombinace prospěšné. I když je důležitá i dieta před ceremonií, je žádoucí, aby člověk podstoupil i post-dietu po sezeních, kdy bude dodržovat určité zásady chování a stravování a zejména měl mnoho času sám na sebe. Při léčení bychom se tak měli držet prověřených domorodých metod, volit správné učitele, nepřepálit se, držet správné diety a pečlivě vybírat šamany, kterým dáme svou důvěru (Rostlinka 2020).

Léčebnou sílu ayahuascy zkoumají i vědci z Národního ústavu duševního zdraví, které vede neurobiolog Tomáš Páleníček. Jejich expedice je první svého druhu, kdy jsou přímo i šamani partnery vědeckého výzkumu. Účelem zkoumání je pomocí sběru dat od dobrovolníků zjistit, zdali má tradiční prostředí vliv na dlouhodobé pozitivní účinky nálady a pohody. Při bádání používají přístroje EEG (zařízení, které zaznamenávají elektrickou aktivitu mozku), kterými sledují a hodnotí propojení mozku mezi jednotlivými účastníky včetně šamana, zároveň je zajímají neurobiologické biomarkery těchto změn. Zkoumaným faktorem je i potenciální využití ayahuascy v prostředí západní medicíny. Výzkumem zjistili, že ayahuascová zkušenost na úrovni celé skupiny se nijak dramaticky neliší od zkušeností stejné skupiny dobrovolníků, jež absolvovali intoxikaci psilocybinem v laboratoři NÚDZ. Účinky psychedelik jsou stabilní bez ohledu na místo a čas, ale značně se liší obsah zkušeností účastníků. Projekt započali již v roce 2016 a hlavní

přípravná fáze proběhla v květnu 2019 (Antropologie 2019, ČTK 2023, Skalická 2023).

2.3 Čeští uživatelé ayahuascy

Miroslav Horák se ve své publikaci *Ayahuasca v České republice* zabývá užíváním ayahuascy v České republice a možnostmi jejího terapeutického využití v místních podmínkách. Cílem práce je odpovědět na dvě výzkumné otázky: „1. proč Češi inklinují k užívání ayahuascy? 2. Jestliže tento přípravek užívají, k čemu je jim to dobré“ (Horák 2017: 15-16)? V úvodu charakterizuje tradiční amazonskou medicínu, ayahuascu a její globalizaci. Také se v knize snaží o rekonstrukci obřadů pořádaných na území České republiky, konkrétně v Královehradeckém, Moravskoslezském a Jihočeském kraji. Motivace uživatelů ayahuascy se různí od zvědavosti a touhy po sebepoznání a osobnostním rozvoji, přes léčení různých chorob, až po realizaci spirituálních a náboženských potřeb. Terapeutický potenciál ayahuascy lze využít při léčbě závislosti a dalších civilizačních chorob. Informátoři zmiňují účinnost ayahuascy i například při funkčních nemocích gastrointestinálního traktu, kožních problémech, depresi, parazitárních infekcích, alergiích anebo astmatu. Horák také poznamenává určitá rizika, která sebou užívání ayahuascy nese. Na straně pořadatelů to může být absence pre-screeningu⁶ uživatelů, kteří porušili danou dietu. Rizika na straně uživatelů souvisí s nízkou informovaností o účincích ayahuascy a nízkou kvalitou následné péče, jež má velký vliv na integraci zkušenosti (Horák 2017: 74-75).

Veronika Kavenská ve svém odborném článku *Mohou nás rostliny učit? Šamanský turismus jako aktuální fenomén* informuje o motivacích osob k rituálnímu užívání ayahuascy, o jejím průběhu, a především o přínosech pro naši společnost i možných rizicích. Do výzkumu bylo zapojeno celkem 69 informantů jak z České republiky, tak z jiných zemí a sběr dat probíhal v ČR a v peruánské Amazonii v centrech ayahuascového šamanského turismu (Tarapoto, Iquitos). Jako hlavní motivaci uživatelů ayahuascy autorka uvádí „učení se od rostlin“. I když

⁶ Kontrola toho, zdali uživatel správně dodržoval dietu.

primární motivací informantů bylo například přání zbavit se některých konkrétních psychických obtíží, informant očekával, že problém se podaří vyřešit tak, že mu rostliny „ukážou“ a „vysvětlí“, kde problém vznikl a co má dělat, aby mu v budoucnu předcházel. Obdobně tomu bylo i u fyzických onemocnění, kdy dotyční očekávali, že je nejen šaman vyléčí, ale že rostliny jim také „vysvětlí“ podstatu této nemoci, a to jak tělo funguje a reaguje. Kavenská se snaží přijít na to, jak se člověk může od rostlin „učit“. Někteří informanti zmiňují „ducha rostliny“, který s nimi byl určitým způsobem v kontaktu během ceremonie a jehož radám důvěřují. Tento „duch“ mohl mít formu vizuální (jako obraz během sezení s ayahuascou) anebo byl v podobě vnitřního hlasu, se kterým vedly dialog. Jiní nepopisovali kontakt s „duchem rostliny“, ale hovořili o konkrétním učení, které spojovali s ayahuascou a prezentovali v termínech jako „ayahuasca mi ukázala“ nebo „ayahuasca mi řekla“. Další informanti hovoří o „učení“ prostřednictvím vhlédů, pohledů na situaci z různých úhlů a myšlenek zaměřených na určité téma. Jako poslední formu „učení se od rostlin“ během ceremonie popisuje emoční katarzi nebo „učení se“ na základě fyzických pocitů. Podle těchto výpovědí dále rozděluje do tří kategorií to, co nás rostliny „učí“: získání informací o sobě samých, dozvěděli se, jak funguje jejich tělo, jaké jsou příčiny somatických problémů, a jak žít zdravým životním stylem, jako poslední zmiňuje učení v oblasti duchovní. Na závěr však uvádí i některé stinné stránky šamanského turismu. Kvůli jeho čím dál větší popularitě v posledních letech se v Amazonii vyskytuje více „podvodníků“, jenž nemají osobnostní a profesionální kompetence na vedení ceremonie. V souvislosti s nekvalifikovanými postupy se objevují případy okradení, sexuálního zneužití nebo psychických problémů (Kavenská 2014).

Další badatelkou, která se zabývá užíváním ayahuascy Čechy, je Sylvie Abbasová. Ve svém odborném článku *Význam šamanismu v postmoderní době na příkladu oblasti peruánské Amazonie* se snaží zjistit motivy, které vedou dnešní západní společnost k tomu, aby podnikala cesty do Amazonského pralesa, aby si zde znovu vyzkoušeli život v přírodě a nechali se léčit tradiční medicínou zdejších šamanů. Za tímto účelem bylo využito výpovědí celkem dvanácti informantů z České republiky. Již zmíněné motivy autorka rozděluje celkem do pěti kategorií.

První je motiv fyzické léčby například, když západní medicína „není dostačující“ na určitou nemoc, tak lidé hledají pomoc v tradičních technikách léčitelství. Druhým motivem je psychická léčba. Lidé, zahlceni symptomy nespavosti, úzkosti, deprese a tak dále z jejich běžného života, díky léčbě ayahuascou mohou odstranit blok v hlavě, který tvoří překážku v osobním a profesním životě. Během ceremonie lze zažít psychoanalýzu, při níž nám „rostlina vysvětlí“ příčinu některých neobvyklých chování. Třetím motivem je drogový turismus, kdy lidé jezdí do Amazonie za účelem vyzkoušet halucinogenní rostliny. Tento druh turismu je v poslední době čím dál populárnější a zmiňuje zde jeho již výše popsané stinné stránky. Čtvrtým motivem je kuriozita. Ta často souvisí s předešlým motivem drogového turismu. Cestující láká možnost velmi nevšedního zážitku. Můžeme to chápat jako útěk postmoderního člověka od moderních technologií k primitivnímu životu v džungli. Posledním motivem je osvojení šamanského učení. V českém prostředí roste počet lidí, kteří se po návratu domů rozhodnou sami praktikovat šamanismus, nebo se sdružovat v rámci novodobých šamanských hnutí. To odráží možnosti postmoderního člověka, jenž není vázán k náboženské instituci a může inklinovat k vyhledávání osobní spirituality. Také se v tomto článku zabývá novým segmentem turismu tzv. šamanským turismem. Za jeho výhody považuje lepší životní úroveň místních obyvatel. Na druhé straně stále větším pronikáním lidí do Amazonského pralesa se přispívá k jeho postupnému zániku, stejně tak jako i tradice amazonského šamanismu (Abbasová 2018).

2.4 Šamanismus v peruánské Amazonii

Peruánská Amazonie je jedním z míst, kde se zrodil šamanismus, při jehož obřadech je využívána ayahuasca, proto bych se ve své práci chtěl na tuto oblast detailněji zaměřit. V následující kapitole popíšu šamanismus v peruánské Amazonii v celé jeho podobě. Zaměřím se nejenom na samotný šamanismus a ayahuascu, ale i další rostliny-učitelky, hlavní charakteristiky amazonského kmenového šamanismu, šamanskou iniciaci, svět duchů, dary duchů, jako jsou magické melodie (icaros) a magický hlen a také léčbu nemocí pomocí šamanismu. Zároveň se podívám, jak v tomto světě probíhá synkreze křesťanství.

2.4.1 Šamanismus

„Obecně vzato, šamanismus není žádným uceleným duchovním systémem, ale jedná se o pestrý soubor extatických a léčitelských technik, rozšířených v mnoha částech světa. Jejich cílem je navázání komunikace se skrytým světem duchů a získání jejich podpory pro správu věcí vezdejších“ (Cink a kol. 2022:93). Eliade definuje šamanismus takto: „šamanismus je technika extáze“ (Eliade 1997: 25). Narby hovoří: „Při bližším pohledu se dá říci, že šamanismus se podobá akademické disciplíně (jako je antropologie či molekulární biologie): má své odborníky, nezbytné výzkumníky a badatele, své specialisty i myšlenkové školy. Představuje způsob chápání světa a jako takový se neustále vyvíjí“ (Narby 2006: 164). Šamanismus může pochopit pouze ten, kdo „ovládá jazyk šamanů“ (Xenofontov 2001: 25). Šaman je tedy prostředníkem mezi světem smrtelníků a světem duchů. Do světa duchů vstupuje za stavu takzvaného změněného vědomí, do kterého se dostane pomocí psychedelických látek, jako je ayahuasca. Pro dosažení šamanské techniky extáze není přímo nutno využívat psychedelik nebo jiných druhů psychoaktivních látek. Tohoto stavu je dosahováno i pomocí bubnování, zpěvu a tance. Šamana můžeme považovat za „divadelního herce“, jenž má skvělou hlasovou modulaci, mimiku, gestikulaci, emoce a umí strhujícím způsobem ztělesnit personifikované nemoci (Xenofontov 2001: 25-26). Jeho úkolem je poté předat informace, které získal ve světě duchů, lidem, jenž žijí v dané komunitě (Cink a kol. 2022: 94).

Zde role šamana zdaleka nekončí. Je prostředníkem, skrz něhož se projevuje hojivá síla svatých v příslušném náboženství. Dále je šaman znalý v sociální problematice místní komunity a aktivně se podílí na řešení jejích problémů (Horák 2010: 102-103). V našem historickém prostoru bychom ho mohli přirovnat k postavě vesnického stařešiny.

Mezi jeho další velmi podstatné úkoly patří předpovídání budoucích událostí, interpretace všemožných znamení, předcházení poškozování zdraví příslušníků kmene, obstarávání úspěchu při lovu a předávání magické síly těm, kdo ji potřebují. Má nejenom schopnost léčit (vážná onemocnění, probouzí mrtvé,

slepčům navrací zrak a chromým chůzi a léčí posedlé), ale také zraňovat. Především využívá ve prospěch celé skupiny nadpřirozenou sílu duchů a odvrací jejich zlé činy (Luna 2002: 41-42, Xenofontov 2001: 23-24).

2.4.2 Hlavní charakteristiky amazonského kmenového šamanismu

Šamanismus v této oblasti je zejména mužskou „profesí“. Vyznačuje se všemi univerzálními a velmi často archaickými šamanskými motivy, například vyvoláním šamana prostřednictvím iniciační nemoci, rituální smrtí a zmrtvýchvstáním, intoxikací šamanova těla kouzelnými látkami, komunikace s nejvyšším bohem o potřebách společenství, léčením sání krve, doprovázení zemřelých při umírání a tak dále (Cink a kol. 2022: 94-95, Luna 2002: 40-41).

Šaman svoji sílu získává osobními schopnostmi, nadpřirozenou volbou a občas se dědí. To, jak se projevují šamanské schopnosti, se může měnit, patří sem náhlé zjevení předka nebo zvířecího ducha anebo výskyt některého druhu psychosomatické krize (Luna 2002: 41).

Šamanova nadpřirozená síla je odvozována od kontaktu s duchy, který se může stát přímo jako výsledek posedlosti nebo po určité době iniciace vedené učitelem. Duch se poté může dostavit, aby naučil „novice“ „vidět“ a ukázal mu podstatu různých fenoménů, jako jsou popěvky a veškeré tajemství magie. V nadpřirozeném světě domorodců se vyskytuje velké množství duchů, kteří mají na oba světy značný vliv. Nachází se v něm duchové zvířat, kteří vládnou nad stavy příslušné lovné zvěře. Také jsou zde duchové předků, kteří se neviditelně účastní jejich života, a mohou živé strašit, ale také jim být užiteční. Dále můžeme v tomto světě nalézt duchy lesa a rostlin. Lidé žijící v tomto společenství pak náležitě tvrdí, že všechny vědomosti o bylinkách jim byly předány těmito duchy (Cink a kol. 2022: 95, Luna 2002: 41).

Šamanova síla je většinou pojmána jako neviditelná, avšak vždy u sebe má nějakou magickou substanci nebo různé předměty, jako jsou trny, šípy, kusy

křemene. Jeho moc ale nejvíce závisí na tom, jak velké množství duchů ovládá. Tito duchové jsou poté ztotožňováni s jeho magickými zbraněmi (Luna 2002: 41).

2.4.3 Ayahuasca

Ayahuasca, neboli „liána duší“ nebo také „víno duchů“, hraje velmi významnou roli v náboženském a kulturním životě právě v peruánské Amazonii a v dalších místech severozápadní Amazonie. Místní ji nazývají „caapi, mihi, dapa, pinde, yagé, natem“ a další. Již podle názvu můžeme usoudit, že hlavní schopností této látky je přenést člověka do jiného světa, „světa duchů“ (Furst 1996: 59, Lamb 1974: 7, Luna 2002, 75, Placht a kol. 2014: 42).

Ayahuasca je nápoj, který se vyrábí z dřevité liány rodu *Banisteriopsis* pocházející z čeledi *Malpighiaceae*, často s přidáním jedné nebo více rostlinných přísad (Luna 2002: 75). První ingrediencí jsou listy chacruny (*Psychotropia viridis*). Ty obsahují jedno z nejsilnějších známých psychedelik DMT (*N,N*-dimethyltripamin). Samostatně při orálním podání však nemá žádný účinek, protože ho v žaludku rozloží tzv. MAO-enzymy. Až v přítomnosti druhé ingredience, liány ayahuascy (*Banisteriosis caapi*), výše popsané MAO-enzymy na několik hodin blokuje. DMT tak může volně přejít do krve a vyvolat příslušné psychedelické účinky (Horák 2017: 20-21, Luna 2002: 77-78, Placht a kol. 2014: 42).

Zejména za její pomoci mohou šamani vykonávat své činnosti (viz 2.4.1). Ayahuasca jako taková je považována za velmi mocnou duchovní bytost, jež člověku může dát vědění a sílu (Luna 2002: 79).

Ayahuascu nelze považovat za drogu, protože není možné si na ni vytvořit fyzickou závislost ve smyslu nárůstu tolerance a bažení. Nehrozí u ní ani riziko předávkování, jelikož po jejím požití dochází k serotogenní stimulaci vagových drah, což způsobuje zvracení a průjem (Horák 2017: 22).

2.4.4 Rostliny-učitelky

Ayahuasca je liána, která potřebuje silný strom, po němž by šplhala. Kvůli tomu se do nápoje z ayahuascy přidávají různé rostliny, jako třeba chullachaki-caspi, huairacaspi nebo ayahúman tzv. rostliny-učitelky, díky kterým bude uvařená ayahuasca stejně silná jako tyto stromy. Šaman, jenž využívá pouze tabák a ayahuascu je slabý a je vystaven všemožným nebezpečím (Luna 2002: 88). Chtěl bych tedy ve své práci představit několik těchto rostlin-učitelek.

Ayahumán (*Couroupita guianensis*) je strom s velkými kulatými plody, které jsou uchycené přímo ke kmeni. Jeho kůra se vaří spolu s ayahuascovým odvarem a zároveň se používá k posílení celého těla. Užití kůry tohoto stromu vyžaduje třicetidenní dietu (Luna 2002: 89).

Chacrana (*Psychotropia viridis*) je nejdůležitější přísadou ayahuascového nápoje (viz 2.4.3). Rozeznává se několik různých typů chacruna, a to podle malých žláz na spodní části listu. Pokud jsou tyto žlázy blízko centrální páteře listu, je rostlina vhodná k míchání s ayahuascou. Ale pokud jsou na okrajích listu, je rostlina využívána k čarodějnictví, kdy jsou žlázy využívány jako magické šipky, jež způsobují zranění (Luna 2002: 90).

Chullachaqui-caspi (*Tovomita*) je strom, jehož čtyři kousky kůry se vaří spolu s ayahuascou. Poté by mělo být tělo silné jako kolo automobilu. Také je povinná třicetidenní dieta (Luna 2002: 91).

Huairacaspi (*Cadrelinga catanaeformis*) je strom velkých rozměrů, který dokáže přestát silné bouře. Jeho kůra se přidává k ayahuasce a užití opět vyžaduje třicet dní diety (Luna 2002: 91-92).

Renaco (*Ficus*) se využívá, pokud chce šaman navštívit podvodní svět (Luna 2002: 93).

Tangarana (*Triplaris surinamensis*) je strom, jehož výhonky se mohou přidat k ayahuasce, když zrovna není dostupná rostlina chacruna (Luna 2002: 94).

2.4.5 Šamanská iniciace

Zájemci, kteří se chtějí stát šamany, musí dodržovat velmi přísná pravidla. Ty jsou velmi blízké předpisům a omezením některých kmenů na Horní Amazonce. Šamani však sebe ani své předky neztotožňují se žádnou specifickou kmenovou skupinou. Neexistuje zde žádná komunita nebo sociální skupina, která by je podporovala v jejich iniciaci. Samozřejmě zde ale dochází k zaučování, kdy zkušený ayahuasquero⁷ zaučuje nováčka měsíce i roky (Luna 2002: 58, Placht a kol. 2014: 44).

Iniciace šamana závisí na jeho osobní volbě nebo individuálním povolání. Jedinec, nebo část skupiny postupně rozpoznávají, že je obdařen šamanskou silou a hodlá veškeré své úsilí věnovat tomuto učení. Jeho iniciace může začít zcela nenápadně, kdy sám náhle onemocní a hledá lék na svoji nemoc. Je mnoho případů z Amazonie, kdy se lidé snažili vyléčit z nějaké choroby pomocí západní medicíny. Ta však na jejich problémy nestačila, a tak se rozhodli jít hledat řešení do pralesa za šamany. V procesu této léčby, kdy pod zkušeným léčitelem poraněný sám bere ayahuascu, zjistí, že získal určitou sílu a stane se také léčitelem (Cink a kol. 2022: 94-95, Luna 2002: 58-59).

Projev toho, že někdo vládne šamanskou silou, se může měnit. Jedinci se může při jeho procesu léčení zjevit nějaký duch předka nebo zvířete, jenž ho poté začne učit šamanské profesi. Lze i tuto sílu zdědit po nějakém příbuzném, který byl šamanem (Cink a kol. 2022: 95-96, Luna 2002: 41).

S iniciací v tomto regionu i neodmyslitelně souvisí dieta, sexuální segregace i abstinence. „Novic“ musí během období učednictví tyto pravidla velmi striktně dodržovat, jinak se mu v jeho vizích nebo snech neobjeví duchové rostlin, díky kterým se bude moci od nich učit (Luna 2002: 68).

Za nutnou dobu diety se považuje doba okolo šesti měsíců, ale může trvat i několik let. V průběhu diety se „novicovi“ představují různé rostliny, kterého chtějí učit. Ideální dieta se skládá z vařených banánů, uzené ryby a někdy z masa určitých

⁷ Šaman, jenž provádí rituály za pomoci ayahuascy.

zvířat z džungle. Rozhodně se ale nesmí požívat sůl, cukr, koření, tuky, alkohol, kuře, ovoce, zelenina nebo studené nápoje. Nejdůležitější zákaz se však týká vepřového masa (Luna 2002: 68-69).

Velký důraz se klade i na sexuální abstinenci. V případě mužů je to totální separace od plodných žen. Jeho jídlo musí připravovat pouze dívky, které ještě nezačaly menstruovat, nebo ženy, které už jsou po přechodu. S jinými ženami by vůbec neměl být jedinec v kontaktu (Luna 2002: 69-70).

2.4.6 Svět duchů

Duchovní svět šamanů je stejně komplexní a rozmanitý jako ten, v němž žijí. Nadpřirozené bytosti se vyskytují v džungli, ve vodě a v malé míře i ve vzduchu. Tito duchové na sebe berou podobu různých zvířat, indiánských šamanů, princezen ze západních pohádek, andělů s meči zdobenými křesťanskou symbolikou a tak dále. Do lidských životů často zasahují i negativním způsobem. Těchto duchů existuje v kosmologii obyvatel této oblasti mnoho, proto bych teď chtěl představit jen ty nejdůležitější z nich (Luna 2002: 96-97).

Nejdůležitějším duchem džungle je Chullachaki. Je to mužský duch známý pod mnoha jmény, jako Yashingo, Sacharuna, Schapingo a jiné. Je označován za zlého, ale lze se stát jeho přítelem. Vyskytuje se poblíž stromů chullachaki-caspi nebo lupuna. Tato bytost má jedno nebo obě kolena otočená obráceně a často to jsou nohy ovce, psa, jaguára apod. Dokáže jako zvíře svést lovce z cesty a také ovládá meteorologické jevy. Při dodržování příslušné diety je možné se stát Chullachakiho přítelem, což přináší štěstí zvláště lovcům (Calvo 2022: 26, Luna 2002: 97-99). Chullachaki se chce stát přítelem člověka, ale nejprve ho musí porazit v boji. Poté, co ho porazí, mu dá úrodnou půdu, štědré a mírné řeky, velkou rodinu, moudrost a jiné (Calvo 2022: 25). Jsou dva druhy bytostí Chullachaki: zlá, která má nohu jaguára nebo jelena a dobrá, jenž připomíná lidskou bytost a je často stvořená mocnými šamany. Šamani, kteří nezvládnou stvořit Chullachakiho, se snaží zajmout a očarovat děti, aby jim následně sloužily (Calvo 2022: 35-36, Luna 2002: 99).

Dalším zvířecím duchem je Sachamama, neboli matka džungle. Je to velmi dlouhý hroznýš boa, jenž zůstává mnoho let na jednom místě. Dokáže zhypnotizovat každé zvíře i člověka, když se objeví před její hlavou. Za pomoci příslušné magické melodie se však může šamanovi zjevit a lze jí aplikovat jako obranu proti zlým čarodějům. Aby mohl takto Sachamamu používat, musí dodržovat tři roky přísnou dietu na izolovaném místě. Během této doby se učí icaro tří kamenů: křemene, magnetovce a kamene zaříkání. Šaman jejím ovládnutím získává část její síly (Luna 2002: 100).

Yakumama je velká anakonda, která žije na dně řek a tůní. Při pohybu vytváří obrovské vlny, jež mohou převrhnout loďku. Útočí na lidi, kteří se zdržují na osamělých místech. Také má moc nad silami přírody a může vyvolávat déšť, záplavy a bouře (Luna 2002: 101-102).

Yakuruna jsou bytosti, jež žijí ve vodách Amazonky. Ti unášejí lidi do podvodního světa. Tyto bytosti bývají spojené s dalšími obyvateli vod, jako jsou říční delfíni, mořské panny a Yakummamy (Luna 2002: 102).

Koncept arkana je něco, co chrání jedince před ohrožením zlými silami. Jakmile jednou šaman začne používat ayahuascu nebo jiné rostliny-učitelky, vstupuje do dimenze plné nástrah a nebezpečí. Riskuje útoky ze strany nadpřirozených sil. Zlí duchové, nebo bruchos⁸, kteří v něm mají nedůvěru, se ho snaží poškodit střelením magických šipek nebo posíláním nebezpečných tvorů. Nejdůležitější je, aby se tento jedinec dokázal před těmito útoky chránit. Takovouto ochranu mu poskytují duchové rostlin a zvířecí učitelé, jež potká. Díky jejich ochraně se kolem šamana vytvoří neviditelná košile (arkana), která poskytuje obranu těla před nadpřirozenými útoky (Luna 2002: 112-114).

2.4.7 Dary duchů

Očišťováním dietou a izolováním se od lidí se „novic“ během iniciačního období otevírá projevům duchovního světa. Duchové mu pak dávají nástroje pro jeho budoucí praxi. Jsou to zejména magické melodie (icaros) neboli písně duchů a

⁸ Zlí šamani (podle L. E. Luny čarodějové).

magický hlen (yachay, yausa nebo mariri). Také může obdržet magické šipky (virotos), díky kterým může sám sebe chránit, nebo zraňovat ostatní (Cink a kol. 2022: 96, Luna 2002: 119).

Icaros jsou jednou z nejdůležitějších věcí, které šaman při své práci používá. Právě v nich se zobrazuje jeho síla. Naučení se magickým písním a melodiím je nezbytně nutné pro každého šamana. Tyto melodie se učí během užívání rostlin-učitelek a dodržováním daných diet. Duch každé rostliny má své vlastní icaros. Melodie se využívají nejenom při užívání ayahuascy, ale také při výrobě různých léků, a dokonce i během takových aktivit, jako je chytání různých druhů ryb. Lze se naučit i icaros kovů a minerálů, když se přidají do ayahuascového nápoje, nebo když se dodržuje příslušná dieta. Díky magickým písním se dokáže šaman ztotožnit se zvířetem a vidět jeho očima (Calvo 2022: 235-236, Luna 2002: 119-127). Icaros slouží ke všemu, co je spojeno s šamanským úsilím: vyvolávání duchů rostlin-učitelek, zemřelých šamanů, k cestování do jiných sfér, k upravování vizí v průběhu ayahuascové seance, k léčení, při lovu a tak dále (Luna 2002: 127-128).

Magický hlen „novic“ získá v průběhu iniciace, nebo mu ho předá starší šaman. Pomocí něj ayahuasquero dokáže vyjímát magické šipky, které posílají čarodějové, jenž způsobují nemoc, dokonce i smrt. Hlen je jakýsi magnet, který přitahuje virotos, když saje postižené místo na pacientově těle. Hlen v sobě obsahuje samotné magické šipky a také pomocné duchy, které šaman vyvolává kvůli léčbě i zraňování (Luna 2002: 134-135).

Magické šipky se nazývají virote, což je ve španělštině označení pro velmi pevný a odolný šíp. Popisují se jako druh buď hlenu, jež jsou čarodějové schopni vystřelovat ze svých úst a zraňovat tak tělo jiné osoby, nebo jako trny a úlomky kostí. Virote může být substancí stejného původu jako yachay. Lze je považovat za dvě stejné věci, jedna však ukazuje magickou substanci jako zbraň a druhá jako léčivý prostředek. Obě mají společné, že se navracejí osobě, která je vyslala (Luna 2002: 136-137).

2.4.8 Léčba nemocí

Svět peruánské Amazonie je obydlen velkým množstvím duchů (viz 2.4.6). Duchovní svět je vůči lidským bytostem nepřátelský. I šaman, který se v tomto světě pohybuje, aby z něho načerpal sílu a vědomosti, nepřetržitě čelí různým nástrahám. Střet s tímto světem může skončit nemocí, šílenstvím nebo dokonce smrtí. Nemoc však mohou způsobovat i lidé, buď přímo, za použití čarodějnictví, nebo nepřímo, prostřednictvím šamana. Takto způsobená nemoc jiným člověkem se často označuje jako lidské zlo (Horák 2010: 102, Luna 2002: 142-143).

V tomto kontextu není lehké rozlišit přirozenou a magickou nemoc. Choroby, jež jsou důsledkem napadení parazity či infekcí, bývají spíše přirozené. Nehody, jako jsou různé pády nebo hadí uštknutí, mohou být považovány za magické (Luna 2002: 143).

Ve většině případů přirozených onemocnění se pacient léčí sám. Často se však pokusí vyhledat pomoc léčitele. Ty postiženého obvykle odkazují na lékaře z města, pokud usoudí, že západní medicína bude v léčbě efektivnější. Jestliže ale nepomůže ani tento způsob léčení, okamžitě se objeví podezření na čarodějnictví. Když se nadpřirozená příčina potvrdí, musí být i hned vyhledán šaman (Luna 2002: 143).

Nejčastější příčinou onemocnění v této oblasti je vniknutí magické šipky do pacientova těla a onemocnění zvané „ztráta duše“. Nemoc lze způsobit prostřednictvím modliteb a promluv, ale i poškozováním házení soli na vchod domu, ubližováním za použití přípravků získaných z rostlin a živočichů a podobně (Luna 2002: 143-144).

Nemoc může zahrnovat somatické, psychické i psychosomatické, emocionální a ekonomické potíže. Ta může být vnímána i jako neopětovaná láska, neštěstí v podnikání, lenost, alkoholismus, ale i úlek nebo žal (Horák: 2010: 105, Luna 2002: 144).

Jedním z nejdůležitějších úkonů šamana je stanovení příčiny nemoci. Nejprve se musí zjistit, zdali se jedná o nemoc přirozenou, nebo jestli má

onemocnění magický původ. Pokud byla nemoc způsobena jiným člověkem, je důležité v první řadě odhalit motivaci takového jednání. Šaman se ptá pacienta na příznaky onemocnění a jeho trvání. Zajímá ho i jeho rodinná, finanční i emoční situace. Když se mu nepodaří určit diagnózu, bere na pomoc ayahuascu, aby se poradil s doctores⁹ (Horák 2010: 104, Luna 2002: 144-145).

Po úspěšném nalezení příčiny nemoci, následuje léčba. V době léčení je užívána ayahuasca a jsou zpívány nezbytně nutné icaros. Ty jsou nástrojem, jehož prostřednictvím se uzdravuje. Ztělesňují šamanovo vědění a jsou prostředkem pro přenos léčitelovi osobní energie a symbolizují jeho moc. Při těchto rituálech šaman klade ruce na temeno pacientovi hlavy, což má ochranný význam. V akutních případech přistupuje k technice sání, kdy přisaje svá ústa na postižené místo a za pomoci yachay vytáhne z nemocného virote. Po úspěšném vyléčení by se měla nemoc navrátit jejímu původci (Horák 2010: 105, Luna 2002: 145, 149-150).

2.4.9 Křesťanství

Obyvatelstvo peruánské Amazonie bylo vystaveno aktivní misijní politice po příchodu Španělů. Během 17. a 18. století byly velmi činné řády františkánů a jezuitů. Evangelizace byla efektivní a křesťanské prvky hluboce pronikly do náboženských představ amazonského obyvatelstva. Ti přejali křesťanské ideje a interpretovali je podle svých vlastních tradic. Lidový katolicismus je důležitou náboženskou silou mezi šamany v této oblasti. Katolické prvky nejsou vždy synkreticky slučovány, ale koexistují společně s indiánskými tradicemi (Luna 2002: 39-40).

Stupeň důležitosti křesťanského prvku v současných praktikách je individuální. Některá ayahuascová sezení začínají modlitbou ke Kristu a Panně Marii, v jiných má dominantní postavení velký kříž. Jsou předčítány katolické texty a modlitby. U šamanů více spojených s tradičním amazonským světem je ale tento křesťanský prvek zcela zanedbatelný. Všichni se však společně shodnou, že Ježíš Kristus je Nejvyšší Bytost a zlo na světě je dílem Satana (Luna 2002: 110-111).

⁹ Doctores jsou samotné rostliny-učitelky i duchové.

V důsledku „globalizace ayahuascy“ vznikla moderní americká synkretistická entheogenní náboženství. Jsou to pevně organizované a legální formy psychedelické religiozity. Ayahuascová náboženství jsou: Santo Daimé, Uniao do Vegetal (UDV) a Barquinha. Tyto duchovní hnutí více či méně synkretisticky propojují křesťanství a psychedelický šamanismus předkolumbovských národů (Cink a kol. 2022: 97).

3. Praktická část

3.1 Počet ceremonií

Informantka A:

Počet ceremonií:

- Tři, dvě v Česku a jedna v Brazílii

Informant B:

Počet ceremonií:

- Cca dvacet, v Jižní Americe a v Česku

Informantka C:

Počet ceremonií:

- Třicet ceremonií, všechny proběhly v Peru

Informantka D:

Počet ceremonií:

- Čtyři ceremonie, jedna v Česku a tři v Jižní Americe

Informantka E:

Počet ceremonií:

- 500 ceremonií, v Irsku, Česku a Jižní Americe

Informant F:

Počet ceremonií:

- 300-400 ceremonií, v Česku a v Jižní Americe

3.2 Globalizace ayahuascy

V posledních letech dochází k čím dál větší „globalizaci ayahuascy“ a tzv. šamanský turismus roste na popularitě a až na jednu, užil každý informant alespoň jednou rostlinu mimo tradiční oblast. Z tohoto důvodu mě zajímal názor informantů na tento fenomén.

Informantka A hovoří: **A:** „*To nevím, jestli vnímám jenom pozitivně. Je to takový dvousečný, si myslím, protože zase čím víc jsou tydlety věci jakoby dostupný, tak tím víc se k tomu maj tendenci dostat i lidi, který by se k tomu jako úplně dostat nemuseli, si myslím. Ale jako jo, když už to někoho volá, tak si myslím, že to je jako pozitivum, že to jakoby může absolvovat i někde tady, ale no, jak, říkám. Je to dvousečný. Nevím, jestli je to jakoby úplně skvělý, protože potom jako je kolem toho takovej boom a takovej rozmach i mezi lidma, který to jakoby ... úplně tomu nerozumí, nebo si úplně o tom jakoby nenastudují a je to potom takový. Jo, že pak na to to vrhá i jako špatný světlo, když jako někomu se stane něco horšího, nebo prostě nejde s tím do toho s takovou jakoby pokorou a úctou ... a pak jako o tom hlásí ne úplně právě dobrý věci, který vlastně s tím jsou spojený, když do toho jdeš s tím správným záměrem, tak aby to bylo srozumitelný.*“ Informant B doplňuje: **B:** „*Samozřejmě, když je ayahuasca doma, je to vždycky lepší o trochu, ale ne každé si to může dovolit, jako jet do té Jižní Ameriky fakt stojí dost peněz ... Vzhledem k té kriminalizaci samozřejmě v Čechách je určitě problém, ale nevím, myslím si, že když se to dělá s čistým záměrem a dělá to samozřejmě člověk odsud¹⁰, ne nikdo, kdo se to naučil jo a dělá to čtrnáct dní a jde léčit lidi, to jako rozhodně ne, ale když má někdo zkušenosti bohatý a no tak si myslím, že v tom rozhodně není žádný problém ...*“ Informant F dále dodává: **F:** „*Z nějakýho důvodu se to děje a právě přesně, jestliže to probouzí lidi do většího jako klidu, lásky, soucitu s druhýma, soucitu se sebou, tak je to prostě jedině dobře. Je to super. A ono prostě to hodnotit je fakt no ... dřív jsem to dělal, ale teď už to mám jako E, že to je vlastně jako super. Ať se to děje, je to potřeba.*“

¹⁰ Z Jižní Ameriky.

Většina informantů na tento fenomén měla kladný názor. Pouze jedna informantka ho vnímala zcela negativně: **C:** „*Já bych do toho nešla*“. Protože nevěří technikám a zkušenostem šamanů, kteří ceremonie provádějí mimo tradiční oblast, tedy Jižní Ameriku, zároveň to je jediná informantka, jenž neabsolvovala žádnou ceremonii mimo území Jižní Ameriky. Žádné výhrady k tomuto jevu neměli informanti E a F. Spíše pozitivně „globalizaci ayahuascy“ pociťují informanti A, B a D, avšak všichni zmínili své obavy, které sebou tento fenomén přináší. Informantka A vnímá jako největší problém to, že se k ayahuasce dostanou i lidi, jenž jsou „nezkušení“, nenastudují si, co ceremonie obnáší, jaké jsou účinky rostliny a tak dále, a poté vrhají špatné světlo, jak na samotnou rostlinu tak na lidi, kteří ji užívají. Informanti B a D se ve svých obavách prakticky shodli. Stejně jako informantka A považují za kladné, že ceremonii může podstoupit i člověk, jenž není schopný odcestovat do Jižní Ameriky. Negativním aspektem pro ně je šaman, konkrétně jeho zkušenosti a praxe. Zmiňují, že z užívání ayahuascy se stal byznys, na němž se snaží lidi zbohatnout, proto může člověk narazit na někoho, kdo nemá dostatečné dovednosti k tomu, aby mohl vést ceremonii. To následně vede ke špatnému zážitku. Uvádí i příklady, kdy byli lidé při ceremoniích okradeni nebo znásilněni. Oba zároveň sdělují, že tento problém je typický i pro oblast Amazonie.

„Globalizaci ayahuascy“ tedy lze vnímat jako pozitivní fenomén. Člověk by se však před první ceremonií měl řádně edukovat o všem, co konzumace rostliny obnáší a zároveň dávat velký pozor na to, komu svoji důvěru svěří, protože, jak zmiňuje informantka **C:** „*Jo, tak v Peru jsou dvě procenta dobrých šamanů, dvě procenta, rozumíš tomu.*“, se v této oblasti nachází velké množství lidí, kteří v tom vidí pouze peníze a reálně je nezajímá, zdali někomu pomůžou nebo ne.

3.3 Motivace

V rámci výzkumu jsem se zabýval i otázkou motivací. Zajímalo mě, co uživatele vedlo k prvnímu užití ayahuascy a popřípadě, proč v konzumaci rostliny pokračují.

Informantka A hovoří **A:** „*Vždycky mě to jako zajímalo tydlency věci a cítila jsem, že mě to nějakým způsobem volá, takže jsem to vlastně chtěla i zkusit*

*jako ve skutečnosti. Jaký by to bylo a co mi to dá ... a vždycky jsem šla do toho s tím, že bych si jako ráda nechala poradit a ukázat tu cestu právě od té rostliny.“ Informantka C dále sděluje **C**: „... dostat se k sobě. Kde je vlastně ten zakopaný pes, proč mi nejde to, na co mám schopnosti, vědomosti, znalosti, finance, energii a vlastně nefunguje to.“ Informant F doplňuje **F**: „... že mě ta rostlina volala, tak to jsem úplně cejtíl no ... A ten důvod byl určitě jako závislosti stoprocentně. Jakože jsem hodně kouřil, pil občas. Takhle jsem to určitě neformuloval, ale měl jsem hodně strachu. A chtěl jsem ten strach rozpouštět a zároveň se mít víc rád.“*

Velkým faktorem v motivacích informantů je „volání rostliny“. Prakticky každý ve svých výpovědích zmiňuje, že je „rostlina volala“ a přesně věděli, kdy mají ceremonii podstoupit. Všichni ayahuascu označují jako inteligentní a myslící entitu, jenž řídí „všechno“ sama. Za největší motivaci však lze považovat potřebu terapie. Každý informant popisuje, že se skrze ceremonie s ayahuascou chtěl „dostat více k sobě“. Ať už měli nějaké psychické problémy, jak z osobního nebo profesního života, nevěděli si s nimi rady a potřebovali pomoc. Na místo odborné pomoci v podobě psychoterapeuta se rozhodli pro alternativní medicínu s ayahuascou a šamanem. V tomto ohledu zde hraje roli nejen vyléčení z nějaké nemoci nebo traumatu, ale také se mít víc rád (dávat sám sobě větší lásku). Zároveň část informantů zmiňuje, že doufali, že jim „rostlina ukáže“ cestu z bezvýchodné situace, s níž si nevědí rady. Za okrajovou motivaci se dá považovat i zvědavost, která se objevuje u informantek A a C, jenž již byly na cestě spirituální alternativní medicíny dlouho před užitím ayahuascy a spíše si její konzumaci chtěli dokázat, že jejich smýšlení o světě je to správné. Zároveň je zajímavé, co jim tato zkušenost přinese do života.

Na otázku, proč v užívání ayahuascy dále pokračují, odpovídá informantka **D**: „... jako opravdu dostat se do nějakýho místa v sobě, který potřebuje jako léčit, nebo vidět, aby bylo viděno ... Takže ta motivace je rozšířit si úroveň vědomí a uzdravit ...“ Informant B doplňuje **B**: „Ona pracuje na několika úrovních, spoustu těch programů, který máme a i nemocí, co jsou jakoby opravdu hluboko a je potřeba se k tomu dostat a člověk by to vlastně ani neunesl, kdyby se to mělo vyřešit hnedka

*všechno ... takže to opravdu trvá. Navíc já jsem si vybral cestu, že chci pomáhat lidem, pracovat s lidma...“ Informant F dodává **F**: „Jo určitě zkoumání sebe nebo nahlížení jako sebe a to, co, kdo jsme a tak jako z jiných perspektiv. Vidět nový jako nový části to, své duše, světa prostě i těch, hlavně těch vztahů.“*

Jako tomu je u terapií v západní medicíně, kdy se zdaleka nějaký problém vyřeší během několika sezení, je tomu tak i při léčení ayahuascou, i když jak hovoří informant **F**: „*To tě vezme přímo jako do toho kořenu jakoby, že to není ta omáčka kolem jako na terapiích i pokud je to dobrý terapeut, tak tě vezme jen po povrchu, ale tady jde prostě k tomu jádru. Tam je to nejdůležitější.*“. Je toto značně rychlejší cesta k tomu, jak nějaký psychický problém nebo trauma vyléčit, ale nestane se to takzvaně za jednu ceremonii s ayahuascou a šamanem. Na otázku motivací k dalšímu užívání rostliny lze tedy odpovědět tak, že člověk, který se chce kompletně uzdravit ze všech svých potíží, musí této medicíně dát rozhodně více času než pouze jednu nebo dvě ceremonie. Následnou motivací po úspěšném vyléčení svých problémů je i pomoc ostatním skrze tuto medicínu, jak zmiňuje informant **B**. Tato motivace se objevuje i u informantů E a F. Dále to je i zkoumání sebe sama, vlastního těla, duše a podstaty bytí a vesmíru, jak dodává informant **B**: „*Prostě se to stupňuje většinou, ale stupňuje se i ta odměna jo i vlastně tím, čím vlastně hlouběji čistíš to tělo a vlastně toho ducha, tak tím hlouběji ti vlastně ukáže i vlastně, jak ten svět funguje. Pustí tě do toho světa těch fraktálů prostě, podstaty žití a jak vlastně funguje celý universum. A můžeš si procházet buňkami svého těla a já nevím, co všechno možný.*“

3.4 Využití ayahuascy v západní medicíně

Ayahuasca byla využívána v západní medicíně již na začátku 20. století (viz 2.2). Její léčebná síla byla zkoumána i v druhé polovině 20. století. V dnešní době probíhá celá řada výzkumů na toto téma a léčba nemocí a civilizačních chorob probíhá v synkretických ayahuascových církvích (Santo Daimé, UDV a Barquinha). V důsledku toho mě zajímal názor informantů, zdali by se dala ayahuasca implementovat do západní medicíny.

V průběhu výzkumného šetření jsem se setkal s tím, že každý informant označoval ayahuascu jako medicínu. Všichni potvrdili, že ayahuasca má opravdu velkou léčivou moc. Informant **B**: „... je to velmi léčivá bylina ...“

Informantka D odpovídá, na jaké problémy by rostlinu využila **D**: „No když bych začala tím, jakože sebehodnotou, sebeláskou, sebeobrazem, vztahovými traumatama, který vlastně vyplývají ze vztahu z rodiče, nebo z nějakými zraněníma, což je hodně spojený s tím, jaký máš pak sebnáhled na sebe. Tak tohle si myslím, že to je vyloženě úroveň toho léčení. Ty se opravdu můžeš potkat s tou svojí jakoby vnitřní pravdou nebo pravdivým sebnáhledem a v takový jako zvláštní úrovni, že to je jako opravdu léčivý.“ Informantka E doplňuje **E**: „Mně připadá, že je to jako úžasný třeba na psychický problémy. Najednou jako zmizí strachy a lidi začnou dělat, co mají rádi a jindy by si to nedovolovali.“ Informant F dále dodává **F**: „... ono to má tak, tak jakoby velkej záběr, že to nemusí být nutně, že potřebuje někdo uzdravit, že třeba aby nebyl závislej, nějaký bolesti třeba, traumata a tak dál, ale může to být i to, že třeba ti to pomůže najít nové cesty, jak se třeba dívat na svůj život a třeba najít si lepší práci, nebo začít tvořit, otevřít tu kreativitu a tak dál.“

Ayahuasca by tedy mohla být využívána v západní medicíně v oblasti psychoterapie. Účinná se jeví ve sféře léčby psychických problémů, co se týče různých traumat a zejména pohledu sám na sebe. Jak zmiňuje informantka D, ayahuasca jde mnohem více napřímo při léčbě potíží než klasická západní medicína. To je způsobeno smrtí ega, jenž při stavu změněného vědomí nastává. Díky tomu lze na prožívané problémy nahlédnout skrze zcela jinou perspektivu. Zároveň nebyla opomenuta ani oblast léčení závislostí, jak hovoří informant **B**: „Ayahuasca je výborná třeba na léčby závislostí ...“

I když se může zdát, že ayahuasca je „všelék“ na všechny potíže, léčení skrze tuto medicínu není tak jednoduché. Důležitým faktorem je správné dodržení striktní diety, jak zmiňuje informant **B**: „... není o tom jako vypít ayahuascu, je to opravdu o tom se na to připravit, správnou dietu, vynechat spoustu věcí. A to je myslím základ pro to, aby to dobře fungovalo, aby prostě nebyl nějaký velkej bad trip a vůbec, aby vlastně to léčení proběhlo tak, jak má.“ Při nesprávném dodržení

by rostlina nemusela mít očekávaný účinek, nebo v horším případě by mohlo dojít k velmi nepříjemnému zážitku pro uživatele.

Může to vypadat, že v ideálním světě by si jedinec s psychickými problémy zašel k psychoterapeutovi, kde by požil ayahuascu a všechny jeho problémy by byly vyřešeny. V takovém případě by se však ani zdaleka nemusel dostavit očekávaný výsledek. Zásadní roli totiž v tomto celém procesu léčení nehraje jen samotná rostlina ale i šaman, jehož role je ještě důležitější. Informantka C k tomuto hovoří **C:** „*To znamená, chce těm lidem pomoci, je tam pro ně a když vlastně ta ceremonie probíhá, tak ten šaman tam má úlohu, velkou, protože on tě hlídá. On hlídá vlastně, protože jakmile se člověk dostane do jiný frekvence řekněme. To znamená do jiný úrovně vědomí, protože prostě to tě vykopne. Tak nejsou tam vlastně jenom příznivý jako entity.*“ Dále doplňuje informant **B:** „*Myslím si, že je zásadní hlavně v tom, že ti vytvoří bezpečnej prostor. Ono je víc jakoby druhů šamanů. Jsou takový šamani, že vyloženě ti drží ten prostor ... Pak je samozřejmě jakoby ten jakoby ten silnější šaman, kterej vlastně už ti do toho procesu hodně vstupuje, vlastně přidává tam všechny ty modlitby a tady ty věci jo. A pak jsou úplně ty super silný, který dokážou vlastně tě uzdravovat tím, že vlastně operujou uvnitř sebe, přeskládávaj programy, prostě jdou úplně do hlouby, kde vlastně ta realita se úplně ztrhává do to. Ale u všech je důležitý ten bezpečný prostor ... Navíc to není jenom o tý bylince, jsou léčivý i ty ikara, ty písne jo.*“ Jednou z nejzásadnějších rolí šamana je tedy vytvoření bezpečného prostoru, ve kterém nebudou intoxikovaní ničím ohroženi. Ve stavu změněného vědomí se totiž mohou nacházet entity, jenž člověka chtějí zranit například tzv. bruchos (zlí šamani). Dále i sám šaman vládne léčivou silou v návaznosti na jeho praxi a zkušenosti. V neposlední řadě je velmi důležitá i interpretace toho, co jedinec ve stavu změněného vědomí prožil a následná implementace tohoto zážitku do běžného života. Právě šaman by nám měl pomoci vysvětlit a objasnit, co dané symboly znamenají a jak je máme chápat.

K využití ayahuascy v západní medicíně ještě doplňuje informant **B:** „*... ale bojím se, že ten systém to ani neumí s tím pracovat prostě. Stačilo by kdyby prostě systém dal pokoj. To nepotřebuje, aby to někdo řídil, reguloval, nebo prostě něco*

to. Stačí, aby jenom dali pokoj, že by to prostě fungovalo tak, jak to funguje do teď, akorát že prostě může jít jakoby normálně. Naopak je to kontraproduktivní, protože když se o tom nesmí mluvit, tak ty lidi často přijdou třeba, že se to dozví na poslední chvíli a nemaj pořádnou dietu, protože kdyby prostě to bylo veřejný, tak já prostě řeknu, hele je potřeba držet takovou a takovou dietu prostě připrav se na to.“ Podle jeho názoru by se tedy ayahuasca nemusela implementovat do žádného odvětví západní medicíny. Pouze by stačilo, kdyby se látka zlegalizovala a v podstatě by její užívání probíhalo, jako tomu je do teď. Všichni zájemci o ceremonii by tak mohli být řádně informováni a nedocházelo by k nedopatřením například při dodržování diety.

3.5 Dopady užití ayahuascy na život uživatelů

Během výzkumu jsem se zajímal i o to, jaké mělo užití ayahuascy vliv na život informantů. Tuto otázku jsem rozdělil do dvou kategorií, zdali užití rostliny změnilo jejich vnímání života¹¹, a zdali to změnilo vnímání ostatní společnosti¹².

Informantka D hovoří **D:** „Hele asi bych řekla, že jsem do té doby měla určitej rámeček představ o vědomí. Dejme tomu, že to je čtverec třikrát čtyři metry, což není pravda. Jenom to uvádím jako pro příklad. A tohleto prostě ten rámeček ... prvně mi ho jako rozbořilo, že nic takovýho ani není, není žádný čtverec. Zaprvý to zboří ten tvar a pak ti ho vlastně jako zvětší způsobem, kterej ti prostě rozšíří rámeček tvý představy o tom vědomí. Takže mně to rozšířilo rámeček vědomí, ale připadá mi důležitý říct, že to není jenom ta zkušenost, pokud to neintegruješ, tak je to vlastně.“ Informantka E doplňuje **E:** „Já bych řekla, že to všechno začíná od sebe, že jsem se vlastně začala mít víc ráda a tím pádem jako všechno vnímá člověk jinak, úplně všechno. Jako i pokora k té cestě, přestala jsem se vinit za minulost, dělat si přílišný starosti do budoucnosti, občas to tam ještě projíždí, ale vždycky se jako vrátím zpátky, zkrotím.“

¹¹ Zdali se změnili životní priority a náhled na život informantů.

¹² Zdali po užití změnili své přátele a blízké okolí a to jak je vnímají.

Ayahuasca tedy „zbourá“ nějaký rámeček vědomí, který máme a jakým nahlížíme na svět a rozšíří ho. Informant B k tomuto hovoří **B:** „*To je prostě úplně diametrálně, to se změní všechno jo.*“ Za jako největší vliv, jež má užití rostliny na život, lze považovat mnohem větší citění sebelásky, jak dále potvrzují informanti C a F: **C:** „*Zaprve jsem se dostala víc k sobě. To znamená, mám se radši. Odpustila jsem si spoustu věcí jo, který tě třeba trápěj, nebo odpustila jsem lidem.*“ **F:** „*No, já si myslím, že to je vlastně, že začátek je vždycky u sebe, kde začít a to co říkala E. Já to mám úplně stejně, že jako začal jsem se mít víc rád ...*“ Všichni považují za zásadní, že sami k sobě cítí daleko větší úctu, již zmíněnou lásku a váží si vlastní existence a svých rozhodnutí v životě. Tento jev se neobjevil pouze u jedné informantky **A:** „*... to až zas tak neovlivnilo, protože moje vnímání života obecně bylo už před tím takový hodně ... já nevím, jak to teď kon zformulovat ... ne úplně takový běžný. Takže mě to vlastně jenom prohloubilo v tom, že vlastně ta cesta, nebo vlastně ten způsob tím, jak se vlastně snažím i nad nějakýma věcmi uvažovat, že mě to jenom jako potvrdilo v tom, že to pro mě je ten správný způsob.*“ Zásadním faktorem, proč se u ní tento fenomén nevyskytl, je to, že na spirituální cestě s alternativními medicínami je už delší etapu svého života, proto tímto způsobem nahlížela na svůj život již před užitím ayahuascy. Podobně tomu bylo i u informantky **C:** „*No, jako já ho vnímám celou dobu nějak podobně. To nastavení tam je už od začátku jako když jsme prostě prošli třicet let nějakýma všema možnýma technikama, různýma cestama spirituálnima, meditacemi. Jo, tím vším projdeš. Takže jako tušíš, že něco není v pořádku, že to je nějak jinak všechno. A co mi teda ayahuasca dala, tak mi dala jen takový to razítko, že to je opravdu jinak.*“ Ta sice zmiňuje, že také měla již dříve obdobný náhled na svět, ale stejně se u ní objevuje jev, že se po požití rostliny „měla více ráda“. Prakticky každý jednotlivec potvrzuje, že po zkušenosti s rostlinou má zásadně pozitivnější náhled na svůj život a svoje okolí.

Na otázku, zdali užití ayahuascy změnilo jejich náhled na okolní svět odpovídá informantka **A:** „*Myslím si, že ne, právě že naopak ono tě to jakoby víc, jakoby ... nabízí k tomu, aby člověk byl víc tolerantní, že víc přijímáš i ty, který ti jako vůbec nesedí, ale jako nemáš potom už tu tendenci se nad nima rozčilovat,*

nebo prostě tě nenaserou hned, ale jako máš v sobě to, že jo tak je to takhle a nebudeš se s tím prát už jakoby.“ Informant B dodává **B:** *„Ne jakoby, že by to změnilo k ostatním lidem jako takovejm. Naučilo mě to mít víc rád všechny. Určitě je tam obrovská tolerance. Víc vlastně to chápu, i třeba ty zlí lidi chápu, proč to dělaj, protože to vidím. Já jsem vlastně taky tyhle věci dělal, nebo vidím, jak snadno se nechají zmanipulovat lidi i já jsem se nechal zmanipulovat systémem, tím vším, jakejm bodům jsem věřil. A na základě toho jsem vlastně já jednal, že když vlastně vidíš, že ten člověk to vlastně nedělá, protože ti chce ublížit, to dělá, protože on to neví, že to je špatně.“* Informant F dále doplňuje **F:** *„Pak se začaly narovnávat vztahy kolem mě, takže když se člověk má rád a respektuje se, nehaní se a jako hezky se sebou mluví a nekritizuje se, tak vlastně nemá tendenci to dělat ani u druhých a má větší soucit k tomu, že každéj je na nějaký jako cestě a že vlastně on tam byl taky. Taky jsem byl před chvilkou prostě kretén a teď se chováš ty takhle a je to v pohodě prostě jo, že to funguje všechno.“*

Nejzásadnějším faktorem ke změně vztahu k ostatním lidem je jev popsáný na předchozích odstavcích. Pokud člověk začne mít víc rád sám sebe a začne svůj život vnímat pozitivně, může díky tomu nahlížet i na ostatní lidi v mnohem lepším světle. Začne více chápat jejich problémy, a proč se za určitých situací chovají negativně. Stane se značně upřímnějším sám k sobě a v návaznosti na to je více rovný ke svým blízkým. Skrze tuto nově nalezenou upřímnost se jedinci může změnit jeho okolí, protože ji nezvládne unést, jak hovoří informantka **E:** *„A to jsme se jako fakt naučili, že všechno narovinu a vlastně ty vztahy se pročistí ...“*. Dále doplňuje informant **F:** *„Že co když teďka řeknu tohle, prostě na to kašlu, jsem důležitější já, prostě vyjádřím, postavím se třeba za sebe, nebo i za cenu toho, že ten člověk se mnou nikdy nebude mluvit, tak mám se rád prostě no. Ještě k tomu chci říct, co vlastně říkala E, že často třeba. Já jsem měl dřív takový programy, že tohle je třeba moje babička, nebo můj táta, že to si jakoby nemůžu dovolit, ale vlastně ta medicína učí vlastně, že strašně důležitý pro sebe ale jako i pro druhý vyjadřovat to, co cejtí ten člověk, že to je vlastně nejdůležitější i za cenu fakt toho, že ten člověk se mnou nebude mluvit, tak nebude no.“*

3.5.1 Ayahuascová ceremonie jako přechodový rituál

Během výzkumu jsem se prakticky v každém z rozhovorů setkal s tím, že užití ayahuascy bylo pro informanty více či méně života měnící zkušeností. V návaznosti na toto zjištění se pokusím předložit ayahuascovou ceremonii teorii přechodových rituálů podle Arnolda van Gennepa a Victora Turnera (viz 2.1).

Informant B k tomuto hovoří **B:** „*Jednoduše řečeno, můj život byl před a po.*“ Informantka C dodává **C:** „*Velmi kladně jako hodně lidí, co už třeba u mě bylo, tak říkaj život před Peru a život po Peru. A to měli třeba jenom ty tři ceremonie.*“ Informantka E dále doplňuje **E:** „*Postupně se na mě hodně obracelo lidí, pak jsem měla nějaký rozhovor v internetový televizi a měla jsem na terapii třeba čtyři lidi denně a pak jsem zase upadla do nějaký hrůzy a chtěla jsem s tím skončit s terapiemi. Prostě, že se budu věnovat sobě. A přišla ke mně vlastně ayahuasca, ta možnost a od té doby už mně nedávalo smysl dělat klasický terapie, protože tohle je mnohem víc. Je to hloubka, je to síla a takže tak já.*“

Rituál odluky začíná již v době přípravy na ceremonii, tedy v době diety. Během ní se nesmí konzumovat sůl, cukr nebo koření, tuky, vepřové maso, kuře, ovoce, zelenina nebo studené nápoje. Neméně důležitá je i abstinence a sexuální segregace (Luna 2002: 69). Opomenuty nemohou být ani léky, jak hovoří informant **F:** „*Ale zároveň je super, jako v literatuře se daj sdělit věci jako třeba, že se to nemá kombinovat s některýma věcmi, nebo jako držet tu, aby třeba lidí, co berou antidepresiva a tady ty věci, tak jak se na to připravit. Tak to se dá sdělit tou knihou. To je super.*“ Zrovna u antidepresiv dieta musí trvat i několik měsíců. Člověk už se tak v tomto období distancuje od věcí, jež by za normálních okolností dělal a staví se tak na hranici odluky.

V liminárním období se jedinec nachází, když dorazí na místo konání ceremonie. To může představovat pouze jednodenní sezení s ayahuascou nebo také týden dlouhý program, při němž se konzumuje rostlina několikrát. Ceremonie zpravidla probíhá v tzv. velkém kruhu, kdy ayahuascu pije více lidí najednou pod dohledem šamana. V tomto kruhu se společně setkají většinou úplní cizinci. Podle

Turnera bychom tedy mohli říct, že mezi sebou tvoří spontánní či existenciální *communitas*, avšak tito jedinci potřebují nějaký stupeň institucionální podpory. Za tuto podporu lze považovat ayahuascový rituál jako takový, ale spíše se jedná o osobu šamana. Šaman celý tento proces usměrňuje a pomáhá uživatelům interpretovat jejich zážitky. Jedinci účastníci se ayahuascové ceremonie tak tvoří něco mezi existenciální a normativní *comunnitas*.

Rituál postliminální, neboli následného přijetí, nastává, když se jedinec vrací z podstoupených ceremonií zpět do normálního života. Aby se jednalo o opravdu přechodový rituál, musí osoba svoji zkušenost s ayahuascou a šamanem řádně integrovat do svého života. V tomto ohledu nesmíme zapomenout na tzv. „sběrače zážitků“, kteří si pouze chtějí vyzkoušet, jaké to je užít rostlinu a následně se svou zkušeností nijak nepracují.

Každý informant mi potvrdil, že se mu v životě změnilo alespoň pár věcí po konzumaci rostliny, ať už se jednalo o jiné smýšlení o životě, náhledu sám na sebe a na ostatní lidi, nebo vyléčení z různých psychických traumat a problémů. Správné podstoupení ayahuascové ceremonie tedy můžeme považovat za přechodový rituál, tak jak ho představil Arnold van Gennep a Victor Turner.

4. Závěr

Cílem této práce bylo analyzovat motivace uživatelů ayahuascy v České republice před prvním užitím, zároveň zjistit, jaká měla konzumace rostliny dopad na jejich život, a zdali by se ayahuasca dala implementovat do západní medicíny.

Na výzkumu se podílelo celkem šest informantů, které spojovalo užití ayahuascy alespoň jednou v životě. K zodpovězení výše vytyčených výzkumných otázek bylo využito metody polostandardizovaného rozhovoru.

Práce vychází z teoretických konceptů antropologie náboženství a medicínské antropologie. V oblasti náboženství je kladen největší důraz na rituály, zejména tedy přechodové, tak jak byly představeny Arnoldem van Gennepem a Victorem Turnerem. Ve sféře medicíny se práce opírá o poznatky Ralpha Metznera a Miroslava Horáka. Také jsou zde zpracovány proběhnuvší výzkumy Abbasové, Horáka a Kavenské zabývající se užíváním ayahuascy Čechy.

V teoretické části je představen i šamanismus v peruánské Amazonii, protože to je jedno z míst, kde má rituální užívání ayahuascy svůj původ. Důraz se zde klade nejenom na samotný šamanismus a ayahuascu, ale také na další rostliny-učitelky, hlavní charakteristiky amazonského kmenového šamanismu, šamanskou iniciaci, svět duchů, dary duchů, léčbu nemocí pomocí šamanismu a také na synkrezi křesťanství do tohoto světa.

V praktické části jsou prezentovány výsledky výzkumného šetření. Je zde uvedeno, kolika ceremonií se informanti zúčastnili (cca) a kde je podstoupili, dále, jaký je jejich názor na stále větší „globalizaci ayahuascy“. Zároveň na tomto místě jsou zmíněny výpovědi informantů na výzkumné otázky a jejich následná interpretace, na něž bude odpovězeno na nadcházejících odstavcích.

Nejpodstatnější motivací k prvnímu užití ayahuascy je potřeba nějaké formy terapie. Prakticky všichni informanti zmiňují, že se podstoupením ceremonie s rostlinou chtěli „dostat více k sobě“, pochopit své problémy a nezdary v jejich životě. Tyto potíže mohly pocházet již dětství nebo osobního a profesního života,

avšak na místo hledání odborné pomoci u psychoterapeuta se rozhodli najít odpovědi k těmto problémům skrze ceremonie s ayahuascou a šamanem. Doufali, že jim rostlina „ukáže“, nebo „poradí“, jak se s těmito nepříjemnostmi popasovat a vyrovnat. Zároveň každý informant hovořil o jakémsi „volání rostliny“, kdy přesně každý věděl, v jaký čas má ceremonii podstoupit. Za okrajovou motivaci lze považovat i zvědavost, kdy dva informanti byli na cestě alternativní spirituální medicíny již delší etapu svého života a jen si užitím ayahuascy chtěli dokázat, že pohled, kterým nahlíží na svět, je ten správný a pouze je zajímalo, jaký bude mít rostlina účinek na jejich tělo a vnímání.

Ayahuasca by v západní medicíně mohla mít zastoupení například v oblasti psychoterapie. Všichni informanti se shodli, že ji lze využít při léčbě různých traumat a jiných psychických problémů, zejména v náhledu sám na sebe. Nebyla opomenuta ani sféra léčby závislostí a jiných civilizačních chorob, kterou podporují i studie, ze kterých výzkum vychází. Nelze však ayahuascu zcela vytrhnout z tradičního prostředí. Stejnou, ne-li ještě větší, roli při ayahuascové ceremonii hraje šaman. Jeho hlavním úkolem je vytvořit bezpečný prostor pro uživatele, aby se jim ve stavech změněného vědomí nic nestalo. Zároveň i sám šaman má léčivou moc v návaznosti na jeho zkušenosti a praxi. Ayahuasca by se tak rozhodně dala využít v západní medicíně, avšak léčba pomocí ní by vždy měla probíhat pod vedením plně kompetentního šamana.

Otázka dopadů užití ayahuascy na život informantů byla rozdělena do dvou kategorií: zdali užití ayahuascy změnilo jejich vnímání života¹³ a zdali to změnilo jejich vztah k ostatní společnosti¹⁴. K první kategorii této otázky je největším faktorem změna náhledu sám na sebe. Tato změna je vnímána pouze pozitivně. Prakticky každý informant zmiňuje, že po požití ayahuascy začal mít mnohem víc rád sám sebe, také si začal více vážit svých rozhodnutí v životě a celkově měl po této zkušenosti zcela kladný náhled na svůj život. Tento jev se neobjevil pouze u jedné informantky, která však byla na cestě alternativní spirituální medicíny delší

¹³ Zdali se změnili životní priority a náhled na život informantů.

¹⁴ Zdali po užití změnili své přátele a blízké okolí a to jak je vnímají.

etapu svého života, a tak tento pohled na sebe měla již dříve. Druhá kategorie k této otázce úzce souvisí s tou první. Kdy mi všichni informanti vysvětlovali, že pokud si člověk najde cestu k sobě a bude se mít podstatně víc rád, začne díky tomu vnímat pozitivně i své okolí. V důsledku toho chápe problémy ostatních lidí a vidí, proč se za daných okolností chovají negativně. Někteří informanti také konstatují, že po zkušenosti s ayahuascou začali být značně více upřímní sami k sobě a hlavně ke svému okolí. Z důvodu této nově nalezené upřímnosti se jedinci může změnit jeho prostředí, protože tuto pravdomluvnost neunes.

Posledním tématem, kterým se práce je zabývá, je předložení ayahuascové ceremonie teorii přechodových rituálů, tak jak byla představena Arnoldem van Gennepem a Victorem Turnerem

Zdroje

- Abbasová, S. 2018. *Význam šamanismu v postmoderní době na příkladu oblasti peruánské Amazonie*. <http://dx.doi.org/10.7160/KS.2018.110203> [7. 3. 2024].
- Antropologie. 2019. *Expedice Neuron: Doktorři na tripu*. Dostupné z: <https://psyres.eu/expedice-neuron-doktori-na-tripu/> [27. 2. 2024].
- Bowie, F. 2008. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál.
- Calvo, C. 2022. *Tři poloviny Ino Moxa a další amazonští čarodějové*. Praha: Dokořán.
- Cink, V. 2022. *Psychedelika a Psychonautika II*. Praha: Dybbuk.
- ČTK. 2023. *Vědci z NUDZ zkoumali léčivý potenciál ayahuascy přímo v Amazonii*. Dostupné z: https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/vedci-z-nudz-zkoumali-lecivy-potencial-ayahuascy-primo-v-amazonii/2389157?fbclid=IwAR1bZSfB8pj_LUv98J8GGZB_pTSBRsLuxvKXpYbAB0LaGwFYGd0eq_SG104 [27. 2. 2024].
- Eliade, M. 1997. *Šamanismus a nejstarší techniky extáze*. Praha: Argo.
- Eriksen, T. H. 2008. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál.
- Furst, P. T. 1996. *Halucinogeny a kultura*. Praha: DharmaGaia, Máťa.
- Geertz, C. 2000. *Interpretace kultur*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Gennep, A. van. 2018. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha: Portál.
- Horák, M. 2010. Případ Takiwasi – koncept tradiční domorodé medicíny peruánské Amazonie. *Antropowebzin*, 3 (2). 101-107.
- Horák, M. 2017. *Ayahuasca v České republice*. Dostupné z: <https://repozitar.mendelu.cz/xmlui/handle/20.500.12698/1629> [10. 3. 2023].

- Horák, M. 2023. *Dům kde se zpívá: Rehabilitace drogově závislých tradiční domorodou medicínou peruánské Amazonie*. Dostupné z: <https://doi.mendelu.cz/pdfs/doi/9900/03/2100.pdf> [26. 2. 2024].
- Hrešanová, E. 2012. Medicínská antropologie a její aplikace. In: Hirt, T. *Vybrané kapitoly aplikované sociální antropologie*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni. str. 211-236. Dostupné z: https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/16844/1/hirt-a-kol_2012_vybrane-kapitoly-z-aplikovane-socialni-antropologie.pdf [10. 3. 2023].
- Kavenská, V. 2014. *Mohou nás rostliny učit? Šamanský turismus jako aktuální fenomén*. Dostupné z: <https://paidagogos.net/issues/2014/1/article.php?id=4> [7. 3. 2024].
- Kuchař, J. 1998. *Ayahuasca aneb Tanec s bohy*. Praha: Eminent.
- Lamb, B. F. 1998. *Čaroděj z horní Amazonie: Příběh Manuela Córdoby-Riose*. Praha: Argo.
- Luna, L. E. 2002. *Vegetalismo: Šamanismus mezi mestickým obyvatelstvem peruánské Amazonie*. Praha: DharmaGaia.
- Metzner, R. 2018. *Ayahuasca jako lék: zkušenosti a léčení*. Olomouc: Fontána.
- Narby, J. 2006. *Kosmický had*. Praha: Rybka Publishers.
- Novotná, H., O. Špaček, M. Šťovíčková Jantulová (eds.) 2019. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta humanitárních studií.
- Pals, D. L. 2021. *Osm teorií náboženství*. Praha: ExOriente.
- Placht, O. (eds.) 2014. *El libro Mágico*. Praha: Torst.
- Rostlinka, J. *O mně*. Dostupné z: <https://janrostlinka.cz/o-mne/> [26. 2. 2024].
- Rostlinka, J. 2020. *Ayahuasca a rychlé vyléčení*. Dostupné z: <https://janrostlinka.cz/ayahuasca-a-rychle-vyleceni-2/> [26. 2. 2024].

- Psychedelika. 2020. *Co je to ayahuasca a jak to je s legislativou*. Dostupné z: <https://www.kryptonit-kratom.cz/2020/03/18/co-je-to-ayahuasca-a-jak-je-to-s-legislativou/> [1. 2. 2024].
- Skalická, A. 2023. *Čeští vědci v srdci Amazonie testují ayahuascu. Nápoj a mystické rituály mohou léčit deprese*. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/veda/veda-ayahuasca-deprese-psychedelika-lecba-vyzkum-amazonie_2308101248_har [27. 2. 2024].
- Soukup, M. 2009. *Základy kulturní antropologie*. Praha: Akademie veřejné správy o. p. s.
- Soukup, V. 2020. *Medicínská antropologie jako součást antropologického diskurzu*. Dostupné z: https://journals.muni.cz/anthropologia_integra/article/view/12587/11439 [10. 3. 2023].
- Turner, V. 2004. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press.
- Tylor, E. B. 1871. *Primitive culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art and Custom* (2. sv.). London: John Murray.
- Villoldo, A. 2020. *Přechodové rituály: posvátná cesta ke zralosti*. Praha: Maitrea.
- Xenofontov, G. 2001. *Sibiřští šamani a jejich ústní tradice*. Praha: Argo.

